

SOCIAL INNOVATION I CIVILSAMHÄLLETS ORGANISATIONER

KUNSKAPSÖVERSIKT OCH
POLICYREKOMMENDATIONER

SOCIAL INNOVATION I CIVILSAMHÄLLET'S ORGANISATIONER

KUNSKAPSÖVERSIKT OCH
POLICYREKOMMENDATIONER

Malin Lindberg

Entreprenörskapsforum är en oberoende stiftelse och den ledande nätverksorganisationen för att initiera och kommunicera policyrelevant forskning om entreprenörskap, innovationer och småföretag.

Stiftelsens verksamhet finansieras med såväl offentliga medel som av privata forskningsstiftelser, näringslivs- och andra intresseorganisationer, företag och enskilda filantroper.

Medverkande författare svarar själva för problemformulering, val av analysmodell och slutsatser i respektive kapitel.

För mer information, se www.entreprenorskapsforum.se

FÖRORD

I Sverige har vi en lång tradition av att civilsamhället utvecklar innovativa lösningar på samhällsutmaningar. Det är genom ideella krafter som många av dagens välfärdstjänster, såsom hemtjänst och barnomsorg, har skapats. Numera är de införlivade i den offentliga sektorn.

Vi ser också att akuta kriser i samhället, såsom den pågående corona-pandemin, leder till fler innovativa initiativ inom civilsamhället, så kallade sociala innovationer. Intresset för dessa har ökat snabbt under hela 2000-talet.

I föreliggande rapport ges en övergripande bild av kunskapsläget om social innovation i civilsamhällets organisationer, baserat både på svensk och internationell forskning. Med avstamp i rapportens kunskapsöversikt presenterar författaren policyrekommendationer om hur förutsättningarna kan förbättras för organisationer i Sveriges civilsamhälle att bidra till att tackla aktuella samhällsutmaningar genom social innovation. Bland annat lyfts implementering, spridning och uppskalning, dvs olika sätt att förverkliga sociala innovationer så att de blir tillgängliga för målgrupperna.

Rapporten är framtagen i samverkan med Nysta, Civilsamhällets nystartsgrupp för ett nytt samhällskontrakt. Jag vill rikta ett särskilt tack till de organisationer och aktörer som gjort rapporten möjlig, framför allt Agneta Liljestrand, fil.mag. och Famna – Riksorganisationen för idéburen välfärd.

Författare är Malin Lindberg, professor Luleå tekniska universitet. Författaren svarar helt och hållet för de analyser och rekommendationer som lämnas i rapporten.

Med förhoppning om intressant läsning!

Stockholm i maj 2021

Johan Eklund

vd Entreprenörskapsforum, professor Blekinge tekniska högskola
och Internationella handelshögskolan i Jönköping

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING	7
1. INLEDNING	9
2. NYCKELBEGREPP	13
3. FORSKNINGSFÄLTET SOCIAL INNOVATION	17
4. CIVILSAMHÄLLET'S INNOVATIVA FÖRMÅGA OCH FÖRUTSÄTTNINGAR	21
5. INNOVATIONSPROCESSENS DELAR OCH NIVÅER	25
5.1 Behovsidentifiering	26
5.2 Mobilisering	29
5.3 Finansiering	34
5.4 Idégenerering, utformning och testning	38
5.5 Implementering, spridning och uppskalning	39
5.6 Samhällsförändring och social effektmätning	43
6. POLICYREKOMMENDATIONER	47
6.1 Befintlig stödstruktur	47
6.2 Tidigare åtgärdsförslag	49
6.3 Policyrekommendationer	50
REFERENSER	56
OM FÖRFATTAREN	65
TACK	65

SAMMANFATTNING

Civilsamhällets organisationer framhålls som viktiga innovatörer och samverkansparter i arbetet med att möta aktuella samhällsutmaningar och uppnå de globala hållbarhetsmålen i Agenda 2030. Genom sina innovativa verksamheter, tjänster och arbetssätt förväntas de bland annat kunna bidra med sociala mervärden, behovsanpassning och medborgerligt engagemang till välfärdsområdet. I denna rapport ges en övergripande bild av kunskapsläget om social innovation i civilsamhällets organisationer, baserat på svensk och internationell forskning. Med social innovation avses utveckling av nya lösningar vars främsta mål och medel är sociala, med avseende på människors välmående, inkludering och egenmakt. I forskningen uppmärksammas att förmågan och förutsättningarna för social innovation kan variera mellan olika organisationer i civilsamhället, på grund av interna och externa faktorer. Internt kan det till exempel påverkas av vilket stöd och utrymme som finns för att utveckla nya lösningar vid sidan av den befintliga verksamheten. Externt kan det påverkas av det rådande samhällskontraktet och villkoren för offentliga bidrag och ersättningar. I rapporten beskrivs hur dessa faktorer bedöms påverka civilsamhällets förmåga och förutsättningar i innovationsprocessens olika delar, som omfattar: behovsidentifiering; mobilisering; finansiering; idégenerering, utformning och testning; implementering, spridning och uppskalning; samt samhällsförändring och social effektmätning. Varje del illustreras av ett praktiskt exempel från Sveriges civilsamhälle, bland annat Digifritids, Street Business, Fritidsbanken och Urban Girls Movement.

Med avstamp i rapportens kunskapsöversikt presenteras sedan policyrekommendationer om hur förutsättningarna kan förbättras för organisationer i Sveriges civilsamhälle att bidra till att tackla aktuella samhällsutmaningar genom social innovation. Rekommendationerna är formulerade som fyra uppmaningar:

- *Hela innovationsprocessen ska med!*, med förslag om att bredda projektfinansieringen och inrätta en nationell investeringsfond för att förbättra förutsättningarna i alla delar och på alla nivåer i civilsamhällets innovationsprocesser.
- *Hela civilsamhället ska med!*, med förslag om att bredda företags- och innovationsfrämjandet och anpassa samverkansformerna mellan ideella och offentliga aktörer för att förbättra förutsättningarna inom den mångfald av organisationsformer, affärsmodeller och roller som omfattas i civilsamhällets innovationsprocesser.

- *Alla samhällssektorer ska med!*, med förslag om att säkerställa civilsamhällets representation i etablerade samverkanskonstellationer för innovation och företagande, samt att stötta nya och befintliga innovationsforum för att gemensamt möta samhällsutmaningar genom social innovation.
- *Alla kunskaper ska med!*, med förslag om att inrätta en forskningsfond för mång- och tvärvetenskaplig kunskapsutveckling inom social innovation och genomföra ett kunskapslyft om social innovation bland civilsamhällets organisationer och andra samhällsaktörer.

KAPITEL 1

INLEDNING

Sveriges civilsamhälle – med sin mångfald av föreningar, stiftelser, kooperativ, trossamfund, nätverk och frivilliginsatser – har en lång tradition av att utveckla innovativa lösningar på samhällsutmaningar i form av ohälsa, fattigdom, arbetslöshet, immigration, med mera, vilket uppmärksammats i flera forskningsstudier.¹ Genom ideella krafter skapades till exempel många av de välfärdstjänster som senare införlivades i den offentliga sektorn, såsom fattigvården, hemtjänsten och barnomsorgen.² På senare tid har bland annat hjälptelefonlinjer, rättvisemärkning och kvinnojourer utvecklats och drivits inom civilsamhället, för att möta behov som inte täckts av staten eller marknaden. Dessutom har akuta kriser i samhället, såsom tsunamikatastrofen 2004, flyktingkrisen 2015 och den pågående corona-pandemin, mötts med innovativa initiativ inom civilsamhället.³ Dessa exempel från dåtid till nutid kan ses som uttryck för så kallad social innovation, det vill säga utveckling av nya lösningar vars främsta mål och medel är sociala, med avseende på människors välmående, inkludering och egenmakt (cf. Moulaert et al., 2013; Mulgan & Pulford, 2010). Intresset för social innovation har snabbt ökat i både Sverige och internationellt under 2000-talet, som ett sätt att hantera aktuella samhällsutmaningar och uppnå de globala hållbarhetsmålen i Agenda 2030.⁴ I en tidigare forskningsstudie konstaterar Lindberg och Nahnfeldt (2017, sid 23) att innovation även är en förutsättning för att civilsamhällets organisationer ska kunna hänga med i och bidra till samhällsutvecklingen:

-
1. Till exempel Berglund et al., 2016; Lindberg & Nahnfeldt, 2017; Linde & Scaramuzzino, 2017a; Lundström, 1996; Meeuwisse, 2008; Nachemson-Ekwall, 2021; Olsson et al., 2009; Trägårdh, 2019.
 2. En lista med exempel på sociala innovationer som bedöms ha skapats i civilsamhället finns på <https://www.socialforum.se/article/civilsamhallet-sociala-innovationer-sant/>
 3. Se till exempel Karlsson, 2021; Lindberg & Hill, 2021; Turunen & Weinryb, 2017; Wijkström et al., 2020.
 4. Se till exempel Bonnedahl et al., kommande; Gawell et al., 2020; Göransson, 2016; Howaldt et al., 2018; Lindberg et al., 2018; Lindberg & Portinson Hylander, 2017; Regeringskansliet, 2018a; 2018b.

”...innovation spelar en central roll för idéburna organisationers relevans och påverkan. Förändringar i omvärlden och internt inom organisationen anses kräva en ständig beredskap att förnya sina verksamheter och arbetssätt. Innovation blir därmed nödvändigt för att en idéburen organisation ska kunna uppfylla sina syften i en föränderlig värld.”

De nämnda exemplen illustrerar att sociala innovationer i Sveriges civilsamhälle ofta utvecklas och drivs i interaktion med det omgivande samhället, vilket påverkas av fördelningen av roller, makt och ansvar mellan olika samhällssektorer – som har kallats för ett slags ”samhällskontrakt” (cf. Nachemson-Ekwall, 2021; Wijkström, 2012). I det samhällskontrakt som dominerat i Sverige under större delen av 1900-talet har stat och kommun varit de huvudsakliga utförarna av offentliga välfärdstjänster inom skola, vård och omsorg.⁵ Civilsamhällets organisationer har å sin sida främst haft rollen som röstbärare och opinionsbildare för olika intressegrupper och samhällsintressen, och som utförare av tjänster och aktiviteter inom bland annat kultur, idrott och folkbildning, samt i viss mån inom välfärdsområdet.⁶ På senare tid har detta samhällskontrakt allt mer ifrågasatts och förändrats, bland annat genom ökad privatisering och konkurrensutsättning av offentliga välfärdstjänster. Även om det framför allt är privata företag som anlitas som utförare av sådana tjänster framhålls civilsamhällets organisationer som värdefulla utförare, eftersom de förväntas kunna bidra med sociala mervärden, mer innovativ service och social innovation.⁷ I anknytning till detta framhålls civilsamhällets organisationer även som viktiga innovatörer och samverkansparter i arbetet med att möta samhällsutmaningar och uppnå de globala hållbarhetsmålen (Regeringskansliet, 2018a; 2018b). Denna utveckling beskrivs på följande sätt av Linde och Scaramuzzino (2017a, sid 25) i en forskningsstudie om socialt arbete i Sveriges civilsamhälle:

”Från att aktörer i civilsamhället hade en central roll i det sociala arbetet innan välfärdsstatens framväxt har de allt mer blivit ett komplement till offentliga verksamheter, såsom den kommunala socialtjänsten. Sedan 1990-talet har verksamheter inom det civila samhället åter fått en mer framlyft roll i det sociala arbetet, bland annat utifrån nya möjligheter till samverkan med det offentliga genom att aktörer inom det civila samhället kan bedriva socialt inriktade verksamheter på uppdrag.”

-
5. Se till exempel Johansson et al., 2019; Linde & Scaramuzzino, 2017a; Lundström, 1996; Meeuwisse & Sunesson, 1998; Olsson et al., 2009.
 6. Till exempel har vissa föreningar och stiftelser varit utförare av välfärdstjänster inom vård och omsorg under lång tid, såsom Stadsmissionerna, Röda Korset, Rädda Barnen, Ersta diakoni, Bräcke diakoni, Stiftelsen Stora Sköndal och Stiftelsen Stockholms Sjukhem (Nachemson-Ekwall, 2021).
 7. Se till exempel Johansson et al., 2019; Linde & Scaramuzzino, 2017a; Meeuwisse & Sunesson, 1998; Segnestam Larsson, 2019; SOU 2019:56; Wijkström, 2012.

Ett aktuellt initiativ för att förnya samhällskontraktet är Nysta – Civilsamhällets nystartsgrupp för ett nytt samhällskontrakt.⁸ Det initierades sommaren 2020 i syfte att möta de samhällsutmaningar inom välfärd, integration och demokrati som aktualiserats i Sverige under corona-pandemin. Ambitionen är att civilsamhällets organisationer inte bara ska bidra till att definiera problemen utan även utforma lösningar på dessa samhällsutmaningar, vilket gör att social innovation är centralt i Nysta. Som ett kunskapsunderlag till detta har denna rapport tagits fram i samarbete mellan Nysta och Entreprenörskapsforum.⁹ I rapporten ges en övergripande bild av kunskapsläget om social innovation i civilsamhällets organisationer, baserat på svensk och internationell forskning. Med avstamp i dessa lärdomar presenteras även policyrekommendationer om hur förutsättningarna kan förbättras för organisationer i Sveriges civilsamhälle att tackla aktuella samhällsutmaningar genom social innovation. Rapporten inleds med en förklaring av de nyckelbegrepp som återkommer i texten, vilket följs av en beskrivning av social innovation som forskningsfält i Sverige och internationellt. Därefter sammanfattas kunskapsläget vad gäller civilsamhällets förmåga och förutsättningar inom social innovation, i relation till innovationsprocessens olika delar och nivåer. Slutligen presenteras policyrekommendationerna.

8. <https://nysta.nu/>

9. Rapporten har utarbetats i dialog med styrgruppen för samarbetet mellan Nysta och Entreprenörskapsforum, Nystas arbetsgrupp inom Forskning, utbildning och innovation, samt andra nyckelpersoner från akademi och civilsamhälle. Inom samarbetet publiceras även en rapport om civilsamhällets roll inom arbetslivsinkludering (se Sjögren, 2021).

KAPITEL 2

NYCKELBEGREPP

För att ge en grundläggande förståelse av rapportens fokusområde, det vill säga social innovation i civilsamhällets organisationer, förklaras här innebörden i några av de nyckelbegrepp som förekommer i rapporten.

Civilsamhället

Med civilsamhället avses de organisationer, nätverk och frivilliginsatser som sammanför människor kring gemensamma intressen i en särskild samhällssfär, vid sidan av staten, näringslivet och familjen/hushållet.¹⁰ Där bedrivs en mångfald av verksamheter inom kultur, idrott, folkbildning, friluftsliv, integration, social omsorg och många andra områden. Det sker inom ramen för intresseorganisationer, folkrörelser, idrotts- och kulturföreningar, religiösa samfund, studieförbund, kooperativ, stiftelser, med flera. Den vanligaste juridiska organisationsformen i civilsamhället är ideell förening, men det är även vanligt med stiftelser, trossamfund, ekonomiska föreningar och andra former (von Essen, 2019). Det förekommer även hybridorganisering som integrerar olika institutionella former och logiker, till exempel sociala företag som beskrivs mer nedan (Alexius & Furusten, 2019). Tillsammans utgör civilsamhällets organisationer en samhällssektor med varierande benämningar, såsom den tredje sektorn, den ideella sektorn, den idéburna sektorn, frivilligsektorn eller föreningslivet, som bär med sig olika förståelser och förväntningar (von Essen, 2019). Civilsamhället kan i sig ses som ett normativt begrepp och fenomen eftersom det ofta förväntas bidra till ”det goda samhället”, samtidigt som det i praktiken även kan omfatta verksamheter som inte följer demokratiska ideal och humanitära värderingar (ibid).

Innovation

Med innovation avses utveckling av nya lösningar, som även implementeras och skapar nytta i samhället (Benner, 2005; Fagerberg et al., 2005). Det ”nya” kan handla om vad som skapas, till exempel en ny produkt eller tjänst, var det skapas, till exempel att det är nytt för ett visst verksamhetsområde, hur det skapas, till exempel genom nytänkande samverkan, eller varför det skapas, till exempel för att förbättra människors vardagsliv (Lindberg, 2018b; 2019). Innovation betyder

10. Se till exempel Linde & Scaramuzzino, 2017b; Nachemson-Ekwall, 2021; von Essen, 2019; Wijkström, 2012.

ursprungligen, i senantikens Grekland, att ”skapa något nytt” i konkret eller abstrakt bemärkelse (Godin, 2012; 2015; 2019). Därefter kom det att användas som benämning på den kyrkliga reformationen under 1500-talet, folkliga revolutioner under 1700-talet och sociala reformer under 1800-talet. Efter andra världskriget snävades betydelsen in till teknisk och industriell utveckling, med fokus på näringsliv och kommersialisering, vilket kommit att prägla forskning, politik och stödstrukturer för innovation i Sverige och internationellt.¹¹ Under 2000-talet har betydelsen åter börjat vidgas, vilket lett till att begrepp som teknisk innovation och produktinnovation fått sällskap av social innovation, välfärdsinnovation, idéburen innovation, inkluderande innovation, med flera.¹² Dessa kan ses som underkategorier av innovation, som hjälper till att ringa in olika former, syften och områden för nya lösningar. Samtidigt ska de inte ses som helt separata fenomen, eftersom de delar många kännetecken och delvis kan överlappa varandra (cf. Göransson, 2016; Larsson & Palmberg, 2015; Lindberg & Nahnfeldt, 2017).

Social innovation

Även om alla innovationer kan sägas ha en social dimension, i och med att de skapas, sprids och används i ett socialt sammanhang¹³, avser begreppet social innovation utvecklingen av nya lösningar vars främsta mål och medel är sociala, med avseende på människors välmående, inkludering och egenmakt (cf. Moulaert et al., 2013; Mulgan & Pulford, 2010). Att deras mål är sociala innebär att det främsta syftet är att förbättra människors livsvillkor och tackla aktuella samhällsutmaningar. Det kan ta sig form av nya tjänster, metoder, verksamheter eller annat, som är mer rättvisa, hållbara eller effektiva än samhällets befintliga lösningar. Att deras medel är sociala innebär att utvecklingen sker genom kollektiva processer, där det skapas nya sociala praktiker, relationer och strukturer (Anheier et al., 2018; Mumford, 2002). Det omfattar en strävan att öka människors egenmakt (empowerment), det vill säga deras förmåga att påverka samhället och sina egna liv, särskilt för dem som befinner sig i en socialt eller ekonomiskt utsatt livssituation (Howaldt et al., 2018; Moulaert et al., 2013). Samtidigt förekommer det olika definitioner och former av social innovation, som varierar i sin tonvikt av olika sorters mål och medel.¹⁴

11. Se till exempel Godin, 2019; Göransson, 2016; Lindberg, 2020; Lindberg & Nahnfeldt, 2017; Nahnfeldt & Lindberg, 2013; van der Have & Rubalcaba, 2016.

12. Se till exempel Göransson, 2016; Lindberg, 2018a; 2018b; Lindberg & Nahnfeldt, 2017; Lubanski et al., 2015; Rønning & Knutagård, 2015.

13. Se till exempel Grimm et al., 2013; Larsson & Palmberg, 2015; Styhre, 2013; van der Have & Rubalcaba, 2016.

14. Se till exempel Cajaiba-Santana, 2013; Dawson & Daniel, 2010; Grimm et al., 2013; Ionescu, 2015; Pol & Ville, 2009; van der Have & Rubalcaba, 2016.

Socialt entreprenörskap och socialt företagande

Eftersom social innovation ofta nämns i samma sammanhang som socialt entreprenörskap och socialt företagande¹⁵, förklaras här även de sistnämnda begreppen. Med socialt entreprenörskap avses praktiskt agerande för att förverkliga nya lösningar på samhällsutmaningar och sociala behov (Lundgaard Andersen et al., 2016; Nicholls, 2006). Det handlar bland annat om att skapa passande organisationsformer och affärsmodeller, genom att mobilisera och kombinera olika sorters resurser och aktörer. Socialt entreprenörskap utmanar och omformar ofta befintliga gränser mellan det ekonomiska och sociala, det kommersiella och ideella, samt det offentliga och privata (Nicholls, 2006). Därför är hybridorganisering en vanlig strategi i socialt entreprenörskap, där olika institutionella former och logiker integreras (Alexius & Furusten, 2019). Denna hybriditet kan ta sig formen av socialt företagande, där nya lösningar förverkligas inom ramen för näringsverksamheter som drivs i samhällsnyttigt syfte (Lundgaard Andersen et al., 2016; Nicholls, 2006). Den juridiska organisationsformen för sociala företag kan variera, men gemensamt är att det ekonomiska överskottet huvudsakligen återinvesteras i den egna verksamheten eller i andra samhällsnyttiga verksamheter, istället för att delas ut som avkastning till ägarna (Nachemson-Ekwall, 2021; Regeringskansliet, 2018b). Enligt EU:s definition kännetecknas sociala företag även av att de drivs enligt demokratiska principer, med undantag för vissa stiftelser.

15. Se till exempel Regeringskansliet, 2018b.

KAPITEL 3

FORSKNINGSFÄLTET SOCIAL INNOVATION

Social innovation är ett snabbväxande forskningsfält både i Sverige och internationellt, med ett ökande antal forskare, forskningspublikationer och forskningskonferenser. Det speglar det allmänt ökade intresset i samhället för social innovation som ett sätt att möta aktuella samhällsutmaningar och uppnå de globala hållbarhetsmålen i Agenda 2030.¹⁶ Kunskapsutveckling om social innovation anses vara viktigt för att komplettera tidigare innovationsforskning, som främst baserats på teori och empiri från tekniska, industriella och kommersiella sammanhang.¹⁷ Lärdomar från fler sammanhang, inte minst välfärdsområdet och civilsamhället, anses kunna bidra till en mer heltäckande kunskapsbas om innovation i dess olika former, drivkrafter och tillämpningsområden. Forskning om social innovation kan till viss del ta avstamp i befintlig kunskap om innovation, samtidigt som begrepp, teorier och metoder kan behöva anpassas och kompletteras för att kunna bidra till ökad förståelse av hur dessa innovationers sociala mål och medel påverkar deras uttryck, förutsättningar och resultat.¹⁸

Som forskningsfält är social innovation mångvetenskapligt, på så sätt att det samlar forskare från bland annat sociologi, socialpsykologi, socialt arbete, pedagogik, kulturgeografi, urbana studier, entreprenörskap och innovation. Ofta är de studier som genomförs tvärvetenskapliga, i bemärkelsen att de sammanför begrepp, teorier och metoder från flera olika forskningsområden (van der Have & Rubalcaba, 2016). Forskningsfältets mång- och tvärvetenskapliga karaktär avspeglar att social innovation är ett komplext fenomen, som rör många olika dimensioner, områden och aktörer i samhället. Det framgår bland annat av de studier som fokuserat på social innovation som forskningsfält och begrepp, där olika definitioner och

16. Se till exempel Bonnedahl et al., kommande; Gawell et al., 2020; Göransson, 2016; Howaldt et al., 2018; Lindberg et al., 2018; Lindberg & Portinsson Hylander, 2017; Regeringskansliet, 2018a, 2018b.

17. Se till exempel Godin, 2012, 2015, 2019; Lindberg & Nahnfeldt, 2017; Nahnfeldt & Lindberg, 2013; van der Have & Rubalcaba, 2016.

18. Se till exempel Göransson, 2016; Larsson & Palmberg, 2015; Lindberg, 2020; Lindberg & Nahnfeldt, 2017.

användningsområden har kartlagts och analyserats.¹⁹ Det har bland annat konstaterats att social innovation kan ses som ett så kallat kvasi-begrepp (quasi-concept), i bemärkelsen att det är tillräckligt precist för att fungera som en sammanhållande benämning för ett komplext fenomen, men samtidigt tillräckligt oprecist för att kunna inrymma den mångfald av uttryck som fenomenet tar sig.²⁰

Flera forskningsstudier har kartlagt och analyserat praktiska exempel på social innovation i Sverige och många andra länder runt om i världen.²¹ De studerade exemplen omfattar ett brett spektrum av tillämpningsområden för social innovation, såsom fattigdomsbekämpning, hälsopromotion, integration, arbetslivsinkludering, grön omställning, samt stads- och landsbygdsutveckling. I studierna har olika typer av social innovation urskilts, som kan delas in i tre breda kategorier (Haxeltine et al., 2013; Rehfeld et al., 2018):

- *Gräsrotsbaserade sociala innovationer*, som möter individuella behov av förbättrade livsvillkor bland människor i utsatta livssituationer, till exempel i form av en ny verksamhet för arbetslivsinkludering.
- *Lokalsamhällesbaserade sociala innovationer*, där lokala samhällsaktörer gemensamt tar sig an en samhällsutmaning som påverkar en viss bygd eller stadsdel, till exempel i form av lokala servicepunkter för att motverka minskad service på landsbygden.
- *Systemförändrande sociala innovationer*, som transformerar tjänster, processer, strukturer, policys och värderingar i hela samhället, till exempel i form av rättvisemärkning.

Samtidigt understryks att dessa kategorier är idealtyper, på så sätt att en enskild social innovation kan ha inslag av fler än en kategori och även kan utvecklas från en kategori till en annan över tid (Haxeltine et al., 2013; Rehfeld et al., 2018).

De empiriska studierna visar att samarbete och samskapande (co-production) är centralt i social innovation, för att kunna matcha den gränsöverskridande och flernivåomfattande karaktären i de samhällsutmaningar som adresseras.²² Detta kan ses som en del i en generell trend av ”demokratisering” av innovation, där målgrupper och berörda samhällsaktörer aktivt involveras i utvecklingen av nya lösningar på

19. Till exempel Cajaiba-Santana, 2013; Dawson & Daniel, 2010; Grimm et al., 2013; Ionescu, 2015; Pol & Ville, 2009; van der Have & Rubalcaba, 2016.

20. Se till exempel Anheier et al., 2018; Brandsen et al., 2016a; Lindberg & Portinson Hylander, 2017; Nicholls et al., 2015.

21. Till exempel Anheier et al., 2018; Avelino & Wittmayer, 2018; Bonnedahl et al., kommande; Brandsen et al., 2016a; Howaldt et al., 2018; Lindberg et al., 2018; Nicholls et al., 2015; Westley et al., 2017.

22. Se till exempel Anheier et al., 2018; Haxeltine et al., 2018; Howaldt et al., 2018; Moulaert et al., 2013; Nicholls et al., 2015; Westley et al., 2017.

deras egna behov (von Hippel, 2005). Det kan ske genom så kallad öppen innovation, användardriven innovation, deltagande innovation, inkluderande innovation, med mera.²³ Internationella studier av sociala innovationer visar att de vanligen involverar individer och organisationer från civilsamhället, samt att flera även involverar stat, kommun och näringsliv.²⁴ Däremot är det mindre vanligt att forskare och andra aktörer från akademien involveras i social innovation, till skillnad från teknisk innovation där det är kutym.²⁵ En möjlig anledning beskrivs på följande sätt av Butzin & Terstriep (2018, sid 78) utifrån en global studie av över tusen sociala innovationer:

“Partly, the lack of involvement by research organisations can be explained by specifics of social innovation. Distinct from technological innovation, social innovations often originate from grass roots of civil society, and users respectively beneficiaries might replace research institutes as knowledge providers.”

Sveriges lärosäten har visserligen en historisk tradition av samverkan med det omgivande samhället, i och med att de utvecklats som del av det svenska samhällets modernisering och välfärdsutbyggnad, med nära anknytning till politik, myndigheter, näringsliv och civilsamhälle (Benner & Sörlin, 2015). När lärosätenas samverkan formaliserades under 1970-talet snävades fokuset emellertid in till att främst omfatta industri, teknik och kommersialisering. Under de följande årtiondena inrättades stödstrukturer för samverkan och innovation vid lärosätena, såsom samverkansenheter, innovationskontor, science parks, inkubatorer och holdingbolag, som främst inriktades på att stötta kommersiellt nyttiggörande av teknisk och medicinsk forskning (SOU 2020:59). Samverkan och nyttiggörande blev även en lagstadgad uppgift för Sveriges lärosäten 1998, som komplement till deras traditionella uppgifter att forska och utbilda. Under 2000-talet har fokuset för lärosätenas stödstrukturer börjat breddas, för att öka akademins samhällsrelevans och samhällsnytta i relation till aktuella samhällsutmaningar och Agenda 2030.²⁶ Breddningen omfattar bland annat nyttiggörande av humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning genom social innovation, vilket Nahnfeldt & Lindberg (2013, sid 4) motiverar på följande sätt i en forskningsantologi på temat:

”För att möta de samhällsutmaningar som Sverige och övriga världen står inför vad gäller miljö, levnadsstandard, arbetsmarknad, näringsliv med mera krävs innovationer som är nytänkande ur ett socialt perspektiv – vilket i högsta grad kräver en humanistisk och samhällsvetenskaplig förståelse av hur människor interagerar i organisationer och samhälle.”

23. Se till exempel Buur & Matthews, 2008; Chesbrough, 2003; Lindberg, 2018a; 2018b.

24. Se till exempel Anheier et al., 2018; Brandsen et al., 2016a; Butzin & Terstriep, 2018; Domanski & Kaletka, 2018.

25. Se till exempel Anderson et al., 2018; Butzin & Terstriep, 2018; Göransson, 2016; Nahnfeldt & Lindberg, 2013.

26. Se till exempel Göransson, 2016; Lindberg, 2018a, 2020; Lindberg et al., 2019; Nahnfeldt & Lindberg, 2013; Nordiska ministerrådet, 2014.

Breddningen avspeglas även i det ökade antalet praktisknära forskningsstudier om social innovation i Sverige, som genomförts i samverkan mellan akademi, civilsamhälle och andra samhällsaktörer.²⁷ Social innovation har också studerats på ett mer övergripande plan i Sverige, i form av bland annat kartläggningar, policyanalyser och tematiska analyser, där civilsamhällets roll uppmärksammas.²⁸ Den svenska forskningen inom området har ofta finansierats genom projektmedel som främst är avsedda för praktisk utveckling och i viss mån genom forskningsmedel som främst är avsedda för teoretisk utveckling.²⁹ Det sistnämnda kan ha försvårats av att social innovation tenderar att falla mellan stolarna hos Sveriges forskningsfinansiärer, på grund av forskningsfältets mång- och tvärvetenskapliga karaktär (cf. van der Have & Rubalcaba, 2016).

PRAKTISKT EXEMPEL: URBAN GIRLS MOVEMENT

Urban Girls Movement³⁰ är ett praktiskt exempel på social innovation i Sveriges civilsamhälle, där tankesmedjan Global utmaning, som är en ideell förening, drivit en innovativ process för feministisk stadsplanering i samarbete med Botkyrka kommun och UN Habitat, som är FN:s boende- och bosättningsorgan. Inom ramen för ett Vinnova-finansierat projekt har de involverat unga kvinnor i innovationslabb för att utforma och förverkliga visioner om en mer jämställd och jämlik offentlig stadsmiljö i Fittja. Genom labben får unga kvinnor en officiell röst i stadsplaneringen, under devisen "Plan a city for girls, and it will work for everyone". Labben har även involverat stadsplanerare från Botkyrka kommun, arkitekter från White, studenter i kulturgeografi från Stockholms universitet, forskare inom sociologi och hållbar utveckling från Södertörns högskola och KTH, med flera. Studenterna och forskarna har analyserat projektet i ett flertal publikationer och dessutom formerat ett bredare forskarnätverk kring projektet.³¹ Labbformatet var en del i Vinnovas utlysning om social innovation mot segregation³², där projektet finansierades, som studerats i sin helhet av forskare inom innovation och entreprenörskap från Södertörns högskola, Luleå tekniska universitet och Ideell Arena (Gawell et al., 2020). Efter att projektet avslutats drivs processen vidare lokalt i Flemingsberg och globalt i Her City³³, i fortsatt samverkan mellan civilsamhälle, akademi, kommun, FN, med flera. På sikt förväntas detta bidra till att uppnå målen om inkluderande och hållbara städer i Agenda 2030 och angripa samhällsutmaningar i form av ökad segregation och ojämlika platser i utsatta områden.

-
- 27. Se till exempel Bonnedahl et al., kommande; Gawell et al., 2020; Lindberg et al., 2018; Lindberg & Nahnfeldt, 2017.
 - 28. Se till exempel Anheier et al., 2018; Brandsen et al., 2016a; Bonnedahl et al., kommande; Copus et al., 2017; Göransson, 2016; Lindberg et al., 2018; Lindberg & Nahnfeldt, 2017; Nordiska ministerrådet, 2014.
 - 29. Några exempel på det senare är Anheier et al., 2018; Brandsen et al., 2016a; Lindberg & Nahnfeldt, 2017; Lindberg et al., kommande.
 - 30. <http://www.urbangirlsmovement.org/>
 - 31. Se till exempel Anneroth, 2019; Anneroth et al., kommande; Wrangsten, 2019; Wrangsten et al., kommande.
 - 32. <https://www.vinnova.se/e/social-innovation-tema/social-innovation-mot-segregation/>
 - 33. <https://hercity.unhabitat.org/>

KAPITEL 4

CIVILSAMHÄLLETS INNOVATIVA FÖRMÅGA OCH FÖRUTSÄTTNINGAR

Civilsamhällets organisationer har påståtts vara “best placed to produce social innovation, outperforming business firms and state agencies in this regard” (Anheier et al., 2018, sid 2). Denna förmodat goda förmåga till social innovation har uppmärksammats och undersökts i flera forskningsstudier i Sverige och internationellt.³⁴ Förmågan härrörs bland annat till den sociala behovsorientering (social needs orientation) som kännetecknar många organisationer i civilsamhället (Krlev et al., 2018). Det vill säga deras fokus på att upptäcka, artikulera och adressera ouppfyllda sociala behov bland olika grupper av människor, särskilt bland dem som befinner sig i en socialt eller ekonomiskt utsatt livssituation. Den härrörs även till den lokala förankring som många av civilsamhällets organisationer har och deras närhet till de människor som berörs av de samhällsutmaningar som adresseras genom social innovation (Anheier et al., 2018; Martinelli, 2013). Dessutom bedöms traditionen av medborgerligt engagemang (civic engagement) i många organisationer ligga i linje med den kollektiva mobilisering och målgruppsinvolvering som är centralt i social innovation.³⁵

Involveringen av frivilligarbetare/volontärer anses också bidra till innovationsförmågan i civilsamhällets organisationer, genom dessas särskilda motivation, engagemang, erfarenheter och kompetenser.³⁶ Organisationernas förmåga att skapa mötesplatser, gemenskap och mening, inte minst i lokalsamhället, ses också som

34. Till exempel Anheier et al., 2018; Avelino & Wittmayer, 2018; Brandsen et al., 2016a; de Wit et al., 2019; Hill & Lindberg, 2020; Howaldt et al., 2018; Lindberg et al., 2018, kommande; Lindberg & Nahnfeldt, 2017; Martinelli, 2013.

35. Se till exempel Krlev et al., 2018; Lindberg & Nahnfeldt, 2017; von Essen & Svedberg, 2020; von Essen & Ydremark, 2020.

36. Se till exempel Anheier et al., 2018; de Wit et al., 2019; Lindberg et al., kommande; Lindberg & Nahnfeldt, 2017.

en bidragande faktor (von Essen & Ydremark, 2020; Wijkström et al., 2021). Därutöver bedöms den hybridorganisering som förekommer i civilsamhället göra det möjligt att hantera komplexa samhällsutmaningar genom att integrera olika institutionella former och logiker (Alexius & Furusten, 2019). Sammantaget kopplas innovationsförmågan i civilsamhällets organisationer till deras varierande roller som röstbärare och opinionsbildare för olika intressegrupper och samhällsintressen, som utförare av tjänster och aktiviteter inom bland annat kultur, idrott, folkbildning och välfärd, samt som skapare av social gemenskap och meningsfulla sammanhang (cf. Anheier et al., 2018; Lindberg & Nahnfeldt, 2017; Wijkström et al., 2021).

Civilsamhällets förmodat goda förmåga till social innovation stämmer dock inte alltid i praktiken, enligt flera forskningsstudier.³⁷ Innovativiteten kan variera mellan olika organisationer i civilsamhället, på grund av interna och externa faktorer. Internt kan det bland annat påverkas av vilket stöd och utrymme som finns för att utveckla nya lösningar vid sidan av den befintliga verksamheten, i form av prioritet, mandat, arbetstid, finansiering, kompetenser, med mera (Anheier et al., 2018; Lindberg & Nahnfeldt, 2017). En studie av två stora ideella organisationer i Sverige visar till exempel att styrelsens roll, sammansättning och arbetssätt kan påverka förutsättningarna för innovation (Neubeck & Kallifatides, 2020). Innovativiteten kan även påverkas av organisationens storlek, ålder, plats, syfte, roll, verksamhet, med mera (Anheier et al., 2018; Lindberg & Nahnfeldt, 2017). Externt kan det bland annat påverkas av villkoren för offentliga bidrag och ersättningar, till exempel öronmärkning, tidsbegränsning och administrationskrav i offentliga projektbidrag eller att välbeprövade arbetssätt premieras framför nytänkande verksamheter i offentliga upphandlingar av välfärdstjänster.³⁸ På ett övergripande plan kan civilsamhällets innovativitet påverkas av det rådande samhällskontraktet, samhällets institutionella strukturer och dominerande normer, samt ideologiska intressen och politiska beslut.³⁹ I en tidigare forskningsstudie om innovation i Sveriges civilsamhälle konstaterar Lindberg & Nahnfeldt (2017, sid 24) att interna och externa begränsningar kan leda till att:

”...ingenting händer eftersom flödet av idéer inte omsätts i praktisk handling, att ingenting förändras eftersom idéer snabbt förverkligas i organisationen utan att något reellt värde skapas, att ingenting skalas upp eftersom de idéer som förverkligas inte institutionaliseras på rätt nivåer i organisationen, eller att

37. Till exempel Anheier et al., 2018; Grimm et al., 2013; Hill & Lindberg, 2020; Lindberg et al., kommande; Lindberg & Nahnfeldt, 2017.

38. Se till exempel Friberg et al., 2018; Gawell et al., 2020; Grimm et al., 2013; Hill & Lindberg, 2020; Lindberg et al., 2018; Segnestam Larsson, 2019; von Essen, 2019; Wijkström et al., 2004.

39. Se till exempel Anheier et al., 2018; Brandsen et al., 2016a; Lindberg et al., 2018; Nachemson-Ekwall, 2021.

ingenting fungerar eftersom de idéer som förverkligas inte anpassas till behoven och förutsättningarna i den vardagliga verksamheten.”⁴⁰

Även om det omgivande samhället kan påverka förutsättningarna för social innovation i civilsamhällets organisationer, så anses organisationerna i sin tur kunna påverka samhället genom sina innovationsprocesser.⁴¹ I och med att dessa organisationer tillhör en egen samhällssektor, som är avgränsad från den offentliga och privata sektorn, anses de till exempel vara friare att ta sig an olika behovsområden, testa nya angreppssätt och sammanföra berörda samhällsaktörer. Inom välfärdsområdet förväntas de till exempel kunna kompensera för marknadsmisslyckande (market failure), det vill säga näringslivets svårigheter att uppfattas som tillförlitliga utförare av välfärdstjänster på grund av den informationsasymmetri som möjliggör ekonomisk vinning och försvårar transparens och övervakning (Anheier et al., 2018; Powell & Steinberg, 2006). På motsvarande sätt förväntas de kunna kompensera för statsmisslyckande (government failure), det vill säga den offentliga sektorns svårigheter att på egen hand säkerställa en allmän välfärd utifrån människors mångfacetterade behov, inte minst bland dem som befinner sig i en utsatt livssituation (ibid). I förhållande till offentliga välfärdsverksamheter bedöms civilsamhällets organisationer kunna fungera som föregångare, komplement, alternativ eller ersättning (Blennberger, 1993). Det har samtidigt påpekats att civilsamhällets sociala innovationer kan dölja behovet av nödvändiga politiska reformer, genom att mildra konsekvenserna av nedskärningar och strukturella problem i det offentliga välfärdssystemet och skjuta över statens ansvar för den allmänna välfärden till enskilda medborgare.⁴² Det beskrivs på följande sätt av Martinelli (2013, sid 350) i en europeisk forskningsstudie om social innovation:

“Thus, while the discussion on social innovation, the third sector and community-based initiatives is helpful to identify areas for improvement in social policy, it also acts as a smokescreen, hiding both the selective reduction in public expenditure on social services and the growing inability of such services to reach certain groups, that is the significant downsizing of universal coverage and the aggravated selectivism that goes with privatization.”

40. Baserat på Dover & Lawrence, 2012, understrykning i original.

41. Se till exempel Anheier et al., 2018; Brandsen et al., 2016a; Howaldt et al., 2018; Wijkström & Zimmer, 2011.

42. Se till exempel Friberg et al., 2018; Grimm et al., 2013; Lindberg et al., 2018; Martinelli, 2013.

PRAKTISKT EXEMPEL: STREET BUSINESS

Street Business⁴³ är ett praktiskt exempel på social innovation i Sveriges civilsamhälle, som gör det möjligt för människor i hemlöshet, missbruk eller annan utsatt livssituation att försörja sig genom så kallad egenanställning⁴⁴. Genom ett arbetsintegrerande socialt företag, som drivs i form av en ekonomisk förening, tillvaratas deras talanger och kompetenser genom gatuförsäljning, stadsvandringar, modelagentur, stadsodling, tryckeri, bygguppdrag, med mera. Liknande koncept har visat sig fungera väl i andra europeiska storstäder och har vidareutvecklats för att passa i en svensk kontext inom ramen för ett projekt som drivs i samarbete mellan Street Business ekonomiska förening, Coompanion Stockholm och föreningen Convictus, med finansiering från Allmänna arvsfonden. På Street Business webbplats motiveras behovet av verksamheten på detta sätt: "För människor med fina cv:n har Stockholm en fantastisk arbetsmarknad. Men det behövs jobb också för människor med operade och trasiga cv:n". Tack vare Street Business kan människor som har svårt att försörja sig på den ordinarie arbetsmarknaden – och som ofta har lågt förtroende för myndigheter – skapa sina egna arbetstillfällen, en meningsfull tillvaro och respekt hos omgivningen (cf. Lindberg et al., kommande).

43. <https://www.streetbusiness.se/>

44. <https://www.verksamt.se/fundera/egenanstallning>

KAPITEL 5

INNOVATIONSPROCESSENS DELAR OCH NIVÅER

Flera forskningsstudier i Sverige och internationellt har diskuterat civilsamhällets förmåga och förutsättningar inom social innovation i relation till de olika delar och nivåer som omfattas i innovationsprocessen.⁴⁵ De delar som främst berörts är (cf. Lindberg & Nahnfeldt, 2017; Santos et al., 2013):

- Behovsidentifiering
- Mobilisering
- Finansiering
- Idégenerering, utformning och testning
- Implementering, spridning och uppskalning
- Samhällsförändring och social effektmätning

De nivåer som främst diskuterats är (cf. Haxeltine et al., 2013; Westley et al., 2017):

- Mikronivå, där den sociala innovationen föds genom att människor gemensamt utvecklar idéer om nya lösningar för ett bättre samhälle.
- Mesonivå, där den sociala innovationen förverkligas genom social mobilisering och formell organisering.
- Makronivå, där den sociala innovationen skapar samhällsförändring genom att påverka och påverkas av en bredare samhällskontext.

Dessa delar och nivåer illustreras i figur 1.

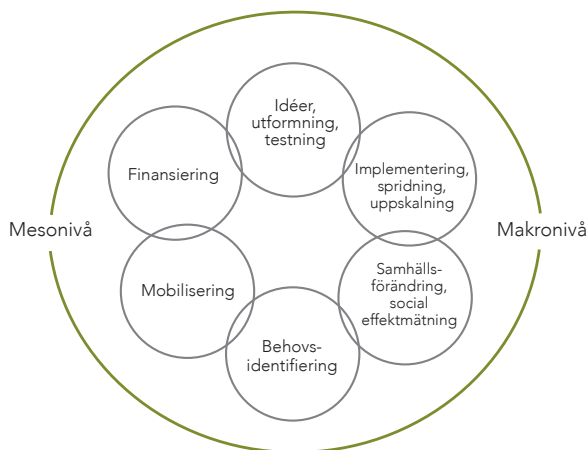
Nedan ges en övergripande bild av kunskapsläget inom varje del och nivå, vad gäller social innovation i allmänhet och civilsamhällets innovationsprocesser i synnerhet, baserat på forskning i Sverige och internationellt. Den ordning som delarna och nivåerna presenteras i ska inte nödvändigtvis ses som en kronologisk ordning,

45. Se till exempel Anheier et al., 2018; Lindberg et al., 2018; Lindberg & Nahnfeldt, 2017; Santos et al., 2013.

eftersom social innovation tenderar att utvecklas cykliskt snarare än linjärt (cf. Lindberg & Nahnfeldt, 2017; Westley, 2018). Det är inte heller så att alla delar och nivåer omfattas i varje enskild innovationsprocess, eftersom det kan variera från fall till fall. Dessutom kan det finnas likheter och överlappningar mellan hur de olika delarna och nivåerna tar sig uttryck i social innovation jämfört med andra sorters innovation. Till exempel beskriver Göransson (2016, sid 349) förhållandet mellan teknisk och social innovation på följande sätt:

”...although much of technological innovation is distinctly different in process, aim, and outcome compared to social innovation, there exists a considerable overlap between the two types of innovation.”

FIGUR 1. DELAR OCH NIVÅER I INNOVATIONSPROCESSEN

5.1 BEHOVSIDENTIFIERING

Behovsidentifiering handlar om att uppmärksamma och avgöra vilka behov av förbättrade livsvillkor som är angelägna att möta genom social innovation, vad gäller människors välmående, inkludering och egenmakt (Moulaert et al., 2013; Mulgan & Pulford, 2010). Behovsidentifieringen hjälper till att klargöra varför det behöver skapas något nytt, till exempel för att möta ett viktigt eller försummat behov av förbättrade livsvillkor inom ett visst område (cf. Lindberg, 2018b, 2019). I detta knyts mikronivån – där idén till den sociala innovationen föds – ihop med makronivån – där den sociala innovationen ska skapa samhällsförändring (cf. Westley et al., 2017). Ett socialt behov kan anses vara viktigt om det finns hos en stor andel av befolkningen eller om det är särskilt trängande hos delar av befolkningen, till exempel bland dem som befinner sig i en utsatt livssituation på grund av ohälsa, fattigdom, funktionsnedsättning eller annat (cf. Santos et al., 2013). På motsvarande

sätt kan ett socialt behov anses vara försummat om det inte uppmärksammas eller mötts i tillräcklig utsträckning av samhällets befintliga verksamheter (ibid). Det beskrivs på följande sätt av Krlev et al. (2018, sid 263) i en internationell studie av social innovation i civilsamhället:

“Social needs have to be differentiated from societal needs. The latter may include almost anything that is regarded as necessary to fulfil the aggregate desires and requirements of a society’s individuals, much of which however can be achieved by the individuals themselves given appropriate framework structures, for instance a market in which private goods can be acquired. While ‘societal’ serves as a purely descriptive/analytic category comprising all of society, ‘social’ contains the normative dimension of ‘what society has to take care of, since it is lacking or neglected’.”

Den goda förmåga till social innovation som civilsamhällets organisationer antas ha har bland annat härrörts just till deras behovsidentifiering.⁴⁶ Det är framför allt deras sociala behovsorientering, lokala förankring, medborgerliga engagemang, samt varierande roller som röstbärare, utförare och skapare av social gemenskap, som bedöms bidra till att många organisationer kan identifiera ouppfyllda sociala behov bland olika grupper av människor, särskilt bland dem som befinner sig i en socialt eller ekonomiskt utsatt livssituation. På så sätt anses de ha en organisatorisk öppenhet (organisational openness) för att fånga upp signaler i omvärlden (Krlev et al., 2018), som kan förstärkas av att deras avgränsning från den offentliga och privata sektorn gör dem friare att ta sig an olika behovsområden (cf. Lindberg & Nahnfeldt, 2017; Wijkström & Zimmer, 2011). Denna frihet kan samtidigt påverkas av interna faktorer, såsom vilket stöd och utrymme som finns för att identifiera nya behov utöver de som redan möts av organisationernas befintliga verksamheter (Anheier et al., 2018; Lindberg & Nahnfeldt, 2017). Den kan även påverkas av externa faktorer, såsom öronmärkning av projektbidrag för behov som överensstämmer med finansärens intressen.⁴⁷

Flera forskningsstudier har uppmärksammat att behovsidentifieringen är normativ, på så sätt att det kan finnas skilda uppfattningar om vilka behov som är tillräckligt viktiga eller försummade för att prioriteras i social innovation.⁴⁸ Det kan även finnas skilda uppfattningar om orsakssambanden i de samhällsutmaningar som de identifierade behoven ger uttryck för, vilket kan påverka möjligheterna att komma

46. Se till exempel Howaldt et al., 2018; Krlev et al., 2018; Lindberg & Nahnfeldt, 2017; Martinelli, 2013.

47. Se till exempel Friberg et al., 2018; Gawell et al., 2020; Hill & Lindberg, 2020; Lindberg et al., 2018; von Essen, 2019; Wijkström et al., 2004.

48. Till exempel Anheier et al., 2018; Howaldt et al., 2018; Lindberg, 2018b; Lindberg et al., 2018; Segnestam Larsson & Brandsen, 2016.

åt dessas grundorsaker, inte bara symptom, genom innovationsprocessen (Lindberg et al., 2018). Detta kan förstärkas av att civilsamhället i sig kan ses som normativt, utifrån förväntningar på att det ska bidra till ”det goda samhället” samtidigt som det i praktiken omfattar vitt skilda ideal och värderingar (cf. Linde & Scaramuzzino, 2017a; von Essen, 2019). Civilsamhällets organisationer förväntas framför allt utgå från berörda människors perspektiv i identifieringen och motiveringen av vilka behov som behöver mötas genom social innovation, baserat på sin röstbärrroll, lokala förankring och medborgerliga engagemang.⁴⁹ Det illustreras i följande citat från von Essen och Ydremarks (2020, sid 13) studie av landsbygdens civilsamhälle:

”Människor organiserar sig i landsbygdens lokalsamhällen, både för att lösa vardagliga behov som fotbollsträningar och för att åtgärda akuta situationer som när en skola stängs eller när en flyktingförläggning behöver stöd. Teoretiskt innebär det att projekt, sociala innovationer och verksamheter som ideella organisationer bedriver kan vara uttryck för lokala stats- och marknadsmisslyckanden eftersom medborgerliga initiativ försöker möta de behov som offentlig och kommersiell service inte förmår tillfredsställa...”

PRAKTISKT EXEMPEL: ST MARY

St Mary⁵⁰ är ett praktiskt exempel på social innovation i Sveriges civilsamhälle, som är en ny verksamhetsmodell för att erbjuda praktik, arbetsträning och rehabilitering i Svenska kyrkans församlingar, för människor som står utanför arbetsmarknaden (Berglund et al., 2016; Lindberg & Nahnfeldt, 2017). St Mary skapades inom ramen för en församling i Västerås stift, där kyrkans diakoner uppmärksammat behovet av sysselsättning och gemenskap bland människor i socialt och ekonomiskt utsatta livssituationer. Därefter har St Mary stegvis vidareutvecklats och spridits till fler församlingar runt om i landet, med hjälp av olika projekt som finansierats av ESF, Vinnova, Tillväxtverket, med flera. Verksamhetsmodellen bygger på metoden MARY, som står för Meningsfullhet, Arbetsgemenskap, Rehabilitering och Yrkesstolthet. Metoden utgår från en kristen människosyn och består av en innovativ kombination av vedertagna metoder för rehabilitering, egenmakt och personlig utveckling. Metoden tillämpas inom ramen för de caféer, butiker och skaparverkstäder som etablerats i St Mary. Där har även nya, hållbara produkter utvecklats och lanserats, i form av ljus som tillverkas av ljusrester från kyrkor och samlingslokaler, samt accessoarer som tillverkas av återbrukat jeansstyg. St Mary finansieras genom en kombination av försäljning, interna medel och offentliga bidrag och ersättningar. För att möjliggöra samordning, lärande, produktutveckling och varumärkeshantering har de församlingar som driver St Mary-verksamhet bildat ett gemensamt nätverk (Lago, 2020).

49. Se till exempel Anheier et al., 2018; Howaldt et al., 2018; Lindberg & Nahnfeldt, 2017; Nordiska ministerrådet, 2014.

50. <https://www.svenskakyrkan.se/st-mary>

5.2 MOBILISERING

Mobilisering av aktörer och resurser handlar om att utveckla sociala innovationer genom kollektiva processer, där det skapas nya sociala praktiker, relationer och strukturer.⁵¹ Mobiliseringen är ett uttryck för hur det skapas något nytt, till exempel genom nytänkande involvering av målgrupper och andra intressenter (Lindberg, 2018b; 2019). Det äger rum på en mesonivå, där nya lösningar förverkligas genom social mobilisering och formell organisering (Westley et al., 2017). De aktörer som mobiliseras kan antingen vara enskilda personer i och kring civilsamhällets organisationer, såsom anställda och frivilligarbetare, eller andra organisationer från den ideella, offentliga eller privata sektorn (Butzin & Terstriep, 2018; Davies & Simon, 2012). De resurser som mobiliseras kan ha formen av arbetskraft, arbetstid, kompetenser, kontakter, finansiering, lokaler, med mera. För civilsamhällets organisationer bedöms det bland annat vara viktigt att mobilisera förtroendevalda och chefer, för att säkerställa stöd och utrymme för att utveckla nya lösningar vid sidan av den befintliga verksamheten (Lindberg & Nahnfeldt, 2017; Neubeck & Kallifatides, 2020). Det bedöms även vara viktigt att mobilisera medlemmar och allmänheten till aktivt deltagande i innovationsprocessen, för att kunna tillvarata de erfarenheter och kompetenser som målgrupper och frivilligarbetare visat sig kunna bidra med i social innovation (Anheier et al., 2018; de Wit et al., 2019).

En öppen organisationskultur (open organisational culture) anses underlätta involveringen av medlemmar och allmänhet i civilsamhällets innovationsprocesser, där dessa välkomnas att initiera eller delta i skapandet av nya lösningar (Anheier et al., 2018). Detta kan kopplas till den tradition av medborgerligt engagemang som finns i många organisationer i civilsamhället.⁵² Att aktivt involvera de människor som direkt berörs av den adresserade samhällsutmaningen ses som centralt i social innovation, för att kunna utveckla nya lösningar som är användbara och accepterade bland dem (Davies & Simon, 2012; Krlev et al., 2018). Det ses även som centralt för att kunna öka deras egenmakt att påverka samhället och sina egna liv genom innovationsprocessen, till exempel att förändra deras roll som passiva mottagare av välfärdstjänster till aktiva medskapare av dessa. Det beskrivs på följande sätt av Rey-Garcia et al. (2018, sid 106) i en internationell forskningsstudie om social innovation i civilsamhällets organisationer:

”Empowerment objectives and processes in adult social care – ideas such as ‘active participation’, ‘co-production’, ‘independent living’, ‘living with dignity’, ‘co-responsibility’, ‘self-care’, ‘personalisation of care’ – have only recently appeared

51. Se till exempel Anheier et al., 2018; Davies & Simon, 2012; Howaldt et al., 2018; Mumford, 2002.

52. Se till exempel Krlev et al., 2018; Lindberg & Nahnfeldt, 2017; von Essen & Svedberg, 2020; von Essen & Ydremark, 2020.

in social services discourse and activity. In the case of direct beneficiaries, they reflect both their right to participate in daily-life activities and relationships as independently as possible, and the vision of users as active partners in their own care instead of passive recipients of care.”

Samtidigt har flera forskningsstudier uppmärksammat att den egenmakt som eftersträvas i social innovation kan begränsas av interna och externa faktorer.⁵³ I civilsamhällets organisationer kan den till exempel begränsas av professionalisering och hierarkiska strukturer, där det allt oftare är anställda snarare än medlemmar och frivilligarbetare som involveras i innovationsprocessen.⁵⁴ Externt kan egenmakten begränsas av politiska beslut och ideologiska intressen, till exempel den rådande arbetslinjen i Sverige som föreskriver att behovet av försörjning och en meningsfull tillvaro bland människor i utsatta livssituationer i första hand ska lösas genom lönearbete och ökad anställningsbarhet (employability), snarare än genom andra sorters välfärdslösningar.⁵⁵

Extern organisatorisk öppenhet (external organisational openness) anses också underlätta civilsamhällets innovationsprocesser, genom att mobilisera de samhällsaktörer som berörs av den adresserade samhällsutmaningen (Krlev et al., 2018). Det kan handla om att involvera andra organisationer inom civilsamhället eller aktörer från andra samhällssektorer, såsom myndigheter, företag eller akademi.⁵⁶ Samverkan ses som centralt i social innovation för att kunna: 1) Förstå komplexa orsakssamband i de adresserade samhällsutmaningarna, 2) Utveckla lösningar som överbygger organisatoriska och sektoriella stuprör, 3) Säkerställa lösningarnas fortlevnad genom integrering i samhällets etablerade strukturer.⁵⁷ Civilsamhällets organisationer anses kunna möjliggöra samverkan i social innovation genom att agera intermediärer (brokers), där de sammanför olika samhällsaktörer för att gemensamt ta itu med samhällsutmaningar.⁵⁸ I en svensk forskningsstudie kopplar von Essen & Ydreemark (2020, sid 13) detta även till civilsamhällets lokala förutsättningar:

”Eftersom sociala terrängar som karaktäriseras av mindre differentierad eller otillräcklig infrastruktur kräver att ideella organisationer har en bredare repertoar av kompetens och verksamheter som stimulerar till sociala innovationer

53. Till exempel Anheier et al., 2018; Davies & Simon, 2012; Denvall & Wright Nielsen, 2006; Lindberg et al., 2018.

54. Se till exempel Anheier et al., 2018; von Essen & Svedberg, 2020; Wijkström & Zimmer, 2011.

55. Se till exempel Denvall & Wright Nielsen, 2006; Lindberg et al., 2018; Wijkström & Ahnlund, 2018.

56. Se till exempel Avelino & Wittmayer, 2018; Butzin & Terstriep, 2018; Domanski & Kaletka, 2018.

57. Se till exempel Anheier et al., 2018; Gawell et al., 2020; Howaldt et al., 2018; Westley et al., 2017.

58. Se till exempel Avelino & Wittmayer, 2018; Krlev et al., 2018; Lindberg et al., 2014.

och samverkan med offentliga organisationer och företag är det på landsbygden som vi finner otraditionella och innovativa former av hur ideella organisationer verkar.”

Samverkan i social innovation kan ske genom gemensamma aktiviteter, projekt, partnerskap, plattformar, innovationslabbs, överenskommelser, med mera.⁵⁹ De fall där aktörer från fyra samhällsfärer – civilsamhälle, näringsliv, offentlig sektor och akademi – gemensamt utforskar och utvecklar nya lösningar på aktuella samhällsutmaningar har kallats för Quadruple helix (Carayannis & Campbell, 2009; Domanski & Kaletka, 2018). Det är en vidareutveckling av den Triple helix-modell som förespråkats i samverkan kring teknisk och industriell innovation, där civilsamhällets organisationer sällan inkluderats (ibid). I Sverige har till exempel ideella resurscentra för kvinnor varit drivande i Quadruple helix-samverkan, bland annat för att utveckla innovativa tjänster för lokal turism kring Östersjön i samarbete med lokala företagare, kommuner, forskare, med flera (Lindberg et al., 2012; 2014). Några exempel på konkreta samverkansformer som används i Sverige för att ta itu med samhällsutmaningar är:

- *Innovationslabbs* är experimentella arenor för att gemensamt utforska och angripa samhällsutmaningar med hjälp av kreativa processer och metoder.⁶⁰ Labben kan vara permanenta eller tillfälliga och ha ett fysiskt eller digitalt format, med den gemensamma nämnaren att samhällsaktörer, målgrupper och experter tillsammans utvecklar nya lösningar och perspektiv på en samhällsutmaning som berör dem alla. Olika varianter av innovationslabbs är co-labs, design labs, living labs, policy labs, urban transition labs, med flera. Ett svenskt exempel är Förnyelselabbet⁶¹ som drivs av Stiftelsen Svensk Industridesign, där aktörer från olika samhällssektorer gemensamt utforskar och utvecklar lösningar för att förbättra mottagandet och vardagen för nyanlända barn och unga, med hjälp av användarcentrerade och behovsdrivna metoder. Ett annat exempel är de innovationslabbs som drevs runt om i Sverige inom ramen för Vinnovas utlysning om social innovation mot segregation (Gawell et al., 2020).
- *Idéburet offentligt partnerskap (IOP)* är en modell för att gemensamt hantera samhällsutmaningar inom välfärdsområdet, i samarbete mellan civilsamhällets organisationer och den offentliga sektorn (Nachemson-Ekwall, 2021; Narbutaitė-Aflaki, 2019). IOP är en mellanväg mellan upphandling och bidrag, vilket innebär att de behöver utformas med hänsyn till lagar och principer för upphandling och

59. Se till exempel Andersson et al., 2018; Gawell et al., 2020; Lindberg, 2018a; 2018b; Lindberg & Hill, 2020; 2021; Nachemson-Ekwall, 2021; Wascher et al., 2019.

60. Se till exempel Andersson et al., 2018; Gawell et al., 2020; Lindberg, 2018a; Wascher et al., 2019.

61. <https://www.fornyselabbet.se/>

statsstöd (SOU 2016:13; SOU 2019:56). Till exempel får ett IOP inte omfatta tjänster där det redan finns en marknad och som därmed går att upphandla i konkurrens. Modellen utvecklades 2010 av Forum – idéburna organisationer med social inriktning⁶² och numera finns ett 60-tal sådana partnerskap i Sveriges kommuner och regioner⁶³. Ett exempel är det IOP som ingicks 2013 mellan Skåne Stadsmission och Region Skåne gällande hälso- och sjukvård för hemlösa och andra utsatta grupper, baserat på stadsmissionens unika kunskaper och erfarenheter om målgruppens behov från sitt mångåriga arbete med dem.⁶⁴ Nyligen har detta IOP utökats med vaccination av hemlösa under corona-pandemin, för att nå ut till människor som sjukvården annars har svårt att nå.⁶⁵

- *Överenskommelser* är skriftliga dokument som fastställer visioner, principer och strukturer för samverkan mellan ideella och offentliga aktörer i Sverige. Formen har inspirerats av The Compact i England som lanserades 1998 och förnyades 2010.⁶⁶ I Sverige ingicks den första överenskommelsen 2008 mellan idéburna organisationer inom det sociala området, regeringen och Sveriges Kommuner och Landsting⁶⁷ (Överenskommelsen, 2008). Den omfattar bland annat sex principer för samverkan: självständighet och oberoende, dialog, kvalitet, långsiktighet, öppenhet och insyn, samt mångfald. Dessa principer har även fastställts i regeringens politik för det civila samhället (Proposition 2009/10:55) och inspirerat de efterföljande överenskommelser som ingåtts på lokal, regional och nationell nivå i Sverige. De utgjorde även grund för den nya nationella överenskommelse som ingicks mellan regeringen och det civila samhället 2018, för samverkan inom samtliga politikområden (Överenskommelsen, 2018). För att stötta implementeringen av denna överenskommelse inrättades Nationellt organ för dialog och samråd mellan regeringen och det civila samhället (NOD)⁶⁸. NOD initierar och faciliterar rundabordsamtal, lärnätverk och andra mötesformer mellan myndigheter och civilsamhällets organisationer. I följeforskning om NOD studeras deras innovativa samverkansformer och de mervärden som dessa skapar för parterna (Lindberg & Hill, 2020; 2021).

62. <https://www.socialforum.se/om-forum-2/ideburetoffentligt-partnerskap/>

63. <https://www.socialforum.se/om-forum-2/ideburetoffentligt-partnerskap/iop-listan/>

64. <https://utveckling.skane.se/siteassets/ideburetoffentligt-partnerskap/regions-skanes-iop-avtal-i-pdf-format/overenskommelse-stiftelsen-skane-stadsmission.pdf>

65. https://www.mynewsdesk.com/se/region_skane/pressreleases/stadsmissionen-vaccinerar-akut-hemloesa-3094181

66. <http://www.compactvoice.org.uk/about-compact/short-history-compact>

67. Sveriges Kommuner och Landsting har därefter bytt namn till Sveriges Kommuner och Regioner.

68. <https://www.nodsverige.se/>

Flera forskningsstudier uppmärksammar olika svårigheter i samverkan kring social innovation.⁶⁹ Bland annat kan skillnader mellan olika institutionella former och logiker skapa spänningar mellan aktörernas respektive intressen, roller och arbets-sätt. Det kan till exempel vara en utmaning att överbrygga ideella organisationers röstbärrroll och behovsorientering, offentliga aktörers byråkrati och politik, samt näringslivets vinstintressen och ägarstyrning (Gawell et al., 2020). Dessutom kan kompromissviljan vara begränsad om maktrelationen mellan aktörerna är ojämn, utifrån deras organisationsstorlek, resurstillgång, sektorstillhörighet eller annat.⁷⁰ För civilsamhällets organisationer kan långtgående kompromisser leda till ”mission drift”, i bemärkelsen att de fjärmās från sina egna syften och värderingar (Ebrahim et al., 2014). Det kan även innebära viss ”kooptering”, i bemärkelsen att de anpassar sig efter andra samhällsaktörers krav och förväntningar i utbyte mot stöd eller inflytande (Meeuwisse & Sunesson, 1998). På så sätt kan samverkan i vissa fall begränsa civilsamhällets innovativa utrymme som en fristående samhällssektor, där deras bidrag och mervärde baseras just på avståndet till andra samhällssektorer.⁷¹ Det beskrivs på följande sätt av von Essen (2019, sid 57) i en kunskapsöversikt om Sveriges civilsamhälle, i relation till samverkan mellan ideella och offentliga aktörer i utförandet av välfärdstjänster:

”Forskningen kunde alltså visa att en allt större andel av det statliga stödet riktades till de ideella organisationernas välfärdsproducerande verksamheter (...) (vilket) bör gynna organisationer med verksamheter som intresserar staten (...) (och) innebära att ideella organisationer riskerar att bli mindre självständiga gentemot staten (...) Det kan ju ligga nära till hands att de ideella organisationer, som kan komma i fråga för dessa stöd, anpassar sin verksamhet efter det statliga stödets villkor och att de får en mer marknadslik karaktär.”

PRAKTISKT EXEMPEL: GROWTH HUB

Growth Hub⁷² är ett praktiskt exempel på samverkan kring social innovation i Sveriges civilsamhälle, i form av ett innovationslabb där samhällsaktörer gemensamt tar itu med samhällsutmaningar. Labbet är en fristående del av den ideella föreningen Rädda Barnen, där innovativa arbetssätt och finansieringsformer utprövas för att öka effekten för dagens och framtidens barn. Det är en fortsättning på Rädda Barnens hundraåriga historia av strategiskt arbete för barns rättigheter i Sverige och internationellt, med grund i FN:s barnkonvention. I Growth Hub lyfts blicken ytterligare, utifrån ledorden

69. Till exempel Anheier et al., 2018; Avelino & Wittmayer, 2018; Brandsen et al., 2016a; Gawell et al., 2020; Lindberg et al., 2018; Lindberg & Hill, 2020.

70. Se till exempel Avelino & Wittmayer, 2018; Denvall & Wright Nielsen, 2006; Gawell et al., 2020; Lindberg & Hill, 2020.

71. Se till exempel Anheier et al., 2018; Friberg et al., 2018; Lindberg & Nahnfeldt, 2017; Wijkström et al., 2004; von Essen, 2019.

72. <https://www.givasverige.se/faq/ola-mattsson/>

medskapande, effekt, transparens, disruption och riskaptit. Detta görs i medskapande processer tillsammans med andra samhällsaktörer, där nya metoder och modeller gemensamt testas i den egna eller andras verksamheter. Till exempel har Rädda Barnens effektmätningsskylt Mina Svar⁷³ testats och vidareutvecklats, som fångar upp barns och ungas egna upplevelser av sin livssituation för att kunna anpassa och effektivisera insatser i socioekonomiskt utsatta områden. Det har skett i samarbete med försäkringsbolaget Skandia, konsultbolaget Accenture, Linköpings universitet, Uppsala universitet, med flera, med projektfinansiering från Vinnova⁷⁴. Dessutom har en modell för "collective impact" utvecklats och testats för att minska socialt utanförskap, baserat på målsättningar som sätts av invånare på bostadsområdesnivå. Det har skett i samarbete med bland andra Västerås stad, det kommunala bostadsbolaget Mimer, IKEA, Skandia, Accenture, med projektfinansiering från Vinnova⁷⁵.

5.3 FINANSIERING

Finansiering handlar om att säkerställa att det finns ekonomiska medel för att kunna bekosta arbetsinsatser och annat som krävs för att genomföra innovationsprocessens olika delar.⁷⁶ Finansieringen kan ses som ett uttryck för hur det skapas något nytt genom innovationsprocessen, till exempel genom nytänkande kombinationer av olika inkomstkällor (cf. Lindberg, 2018b; 2019). Det kan kopplas till innovationsprocessens mesonivå, där nya lösningar förverkligas genom mobilisering och organisering (cf. Westley et al., 2017). En global studie av över tusen sociala innovationer visar att dessa oftast finansieras genom de involverade samhällsaktörernas interna resurser, följt av offentlig finansiering, inkomster från försäljning, privata donationer och deltagaravgifter (Dhondt et al., 2018). I Sverige finansierar civilsamhällets organisationer vanligtvis sina verksamheter genom en kombination av frivilligarbete, medlemsavgifter, försäljning, privata gåvor, samt offentliga bidrag och ersättningar (von Essen, 2019). Den offentliga finansieringen omfattar dels projektbidrag, verksamhetsbidrag och ersättningar för utförande av tjänster, som alla syftar till att finansiera viss verksamhet, dels organisationsbidrag som syftar till att stötta organisationer utifrån deras egenvärde. Detta styrs av lagar och regelverk för statsstöd⁷⁷ och upphandling⁷⁸, som bland annat anger att offentlig finansiering till organisationer för att producera "tjänster av allmänt intresse", såsom välfärdstjänster, behöver konkurrensutsättas om det finns en kommersiell marknad för dessa, men inte om tjänsterna bedöms vara "icke-ekonomiska" (Nachemson-Ekwall, 2021; SOU 2016:13; SOU 2019:56). Flera forskningsstudier har diskuterat det dilemma

73. <https://www.minasvar.app/>

74. <https://www.vinnova.se/p/laget--anvandarcentrerad-digital-effektmatning/>

75. <https://www.vinnova.se/p/ekosystem-for-hallbar-samhallsforandring2/>

76. Se till exempel Anheier et al., 2018; Dhondt et al., 2018; Grimm et al., 2013.

77. <https://www.upphandlingsmyndigheten.se/statsstod>

78. <https://www.upphandlingsmyndigheten.se/regler-och-lagstiftning/de-grundläggande-upphandlingsprinciperna/>

som offentlig finansiering kan innebära för organisationer i Sveriges civilsamhälle.⁷⁹ Det beskrivs på följande sätt av Johansson et al. (2019, sid 11):

”Relationerna mellan offentliga och ideella aktörer kan beskrivas som baserade på ett grundläggande dilemma sett ur ideella organisationers horisont. Å ena sidan strävar ideella organisationer efter att bevaka sina målgruppers intressen och försöka påverka opinion, politik och samhällsutveckling i linje med sin organisations visioner och ideal. Å andra sidan är de ofta beroende av offentliga bidrag eller av att utföra tjänster på uppdrag av stat och kommun.”

För att finansiera de delar i innovationsprocessen som handlar om att utforma och testa nya lösningar ansöker civilsamhällets organisationer ofta om projektbidrag från externa finansiärer, vanligen Allmänna arvsfonden, Postkodstiftelsen, ESF, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF), kommuner eller regioner.⁸⁰ Projektbidragen gör det möjligt att utforska nya perspektiv och angreppssätt vid sidan av organisationernas befintliga verksamheter, tack vare att externa resurser tillförs.⁸¹ Samtidigt kan projektbidragens öronmärkning, tidsramar och administrationskrav påverka organisationernas utrymme att fritt identifiera och adressera samhällsutmaningar genom social innovation. Att hitta extern finansiering till de delar i innovationsprocessen som handlar om att implementera, sprida och skala upp sociala innovationer är ofta en utmaning för civilsamhällets organisationer, eftersom de sällan har tillgång till samma sorts riskkapital, banklån och krediter som näringslivets innovatörer.⁸² I vissa fall löses det genom att skapa affärs- och verksamhetsmodeller som genererar egna intäkter, såsom försäljning av varor eller tjänster inom ramen för sociala företag.⁸³

Dessutom har den växande finansmarknaden för social innovation och socialt företagande skapat nya möjligheter till extern finansiering för civilsamhällets innovationsprocesser, i form av påverkansinvesteringar (impact investing), sociala banker (social banking), mikrokrediter (micro credits), folkfinansiering (crowdfunding), med mera.⁸⁴ Med påverkansinvesteringar menas att kapital från förmögna

79. Till exempel Friberg et al., 2018; Hill & Lindberg, 2020; Johansson et al., 2019; Linde & Scaramuzzino, 2017b; Meeuwisse & Sunesson, 1998; Wijkström et al., 2004.

80. Se till exempel Friberg et al., 2018; Hill & Lindberg, 2020; Lindberg et al., 2018; Lindberg & Nahnfeldt, 2017.

81. Se till exempel Friberg et al., 2018; Gawell et al., 2020; Hill & Lindberg, 2020; Lindberg et al., 2018; von Essen, 2019; Wijkström et al., 2004.

82. Se till exempel Grimm et al., 2013; Jannesson, 2020; Larsson & Palmberg, 2015; Nachemson-Ekwall, 2021.

83. Se till exempel Alexius & Furusten, 2019; Dhondt et al., 2018; Lundgaard Andersen et al., 2016; Nicholls, 2006.

84. Se till exempel Dhondt et al., 2018; Larsson & Palmberg, 2015; Nachemson-Ekwall, 2021; Nordiska ministerrådet, 2014; Rizzi et al., 2018; Weber & Feltmate, 2016.

privatpersoner, stiftelser eller institutionella investerare lånas ut eller satsas i initiativ som förväntas skapa både mätbara samhällseffekter och ekonomisk avkastning (Nachemson-Ekwall, 2021). Sådana investeringar kan ha formen av sociala obligationer, sociala utfallskontrakt, sociala investeringsfonder, med mera. I Sverige stöttas påverkansinvesteringar bland annat av intresseorganisationen The Swedish National Advisory Board for Impact Investing⁸⁵ och intermediären Impact Invest⁸⁶. Med sociala banker menas banker som drivs i syfte att bidra till ett socialt, ekologiskt och ekonomiskt hållbart samhälle (Weber & Feltmate, 2016). I Sverige finns till exempel Ekobanken⁸⁷ och JAK Medlemsbank⁸⁸ och historiskt skapades sparbanker för att bekämpa fattigdomen i Sverige under 1800-talet (cf. Reuter, 2017). Även om den sociala finansmarknaden är betydligt mer välutvecklad i andra länder, såsom Kanada, USA, Italien, Frankrike och Storbritannien⁸⁹, så förekommer bland annat följande finansieringsformer i Sverige:

- *Sociala utfallskontrakt* (social impact bonds) innebär en riskdelning mellan olika samhällsaktörer, där privata investerare lånar ut pengar till sociala utvecklingsinsatser, offentliga aktörer betalar tillbaka mer om utfallet blir positivt än om det blir negativt, och sociala företag medverkar som utförare av välfärdstjänster (Fred, 2018; Nachemson-Ekwall, 2021). Sveriges första sociala utfallskontrakt signerades 2016 av Norrköpings kommun och Leksell Social Ventures, med Sveriges Kommuner och Regioner och Lumell Associates som intermediärer, i syfte att bryta mönstret med återkommande placeringar av barn och unga i HVB- och SiS-hem (RISE, 2021).
- *Sociala investeringsfonder* (som inte ska förväxlas med det som på engelska kallas för social investment funds) innebär att offentliga medel överförs mellan olika räkenskapsår och förvaltningar, till exempel i en kommun eller region, för att möjliggöra fleråriga utvecklingsinsatser inom sociala områden, som anställda och ibland även civilsamhällets organisationer kan ansöka om (Fred, 2018; Nachemson-Ekwall, 2021). Sveriges första kommunala sociala investeringsfond inrättades 2006 i Nynäshamn och tio år senare fanns de i cirka 100 kommuner (Fred, 2018; Hultkrantz & Vimefall, 2017).
- *Mikrokrediter* innebär att mindre lån beviljas till personer som vill driva samhällsnyttiga verksamheter, men som inte har tillgång till traditionella banklån på grund av bristande kreditvärdighet eller annat (Ashta et al., 2013; Santos et al., 2013). Mikrokrediter utvecklades ursprungligen som en innovativ tjänst inom

85. <https://www.swedishnab.org/>

86. <https://www.impactinvest.se/>

87. <https://www.ekobanken.se/>

88. <https://jak.se/>

89. Se till exempel Nachemson-Ekwall, 2021; Rizzi et al., 2018.

Grameen Bank i Bangladesh och har sedan spridits globalt. I Sverige erbjuds mikrokrediter av bland andra Ekobanken och Mikrofonden, varav den sistnämnda beskrivs som ett praktiskt exempel nedan.

Samtidigt har mikrokrediter kritiserats för att endast erbjuda individuella lösningar på strukturella orättvisor i samhället (Grimm et al., 2013). Sociala utfallskontrakt har i sin tur kritiserats för att de tillåter privata investerare att tjäna pengar på människor som befinner sig i en utsatt livssituation (Nachemson-Ekwall, 2021). Det har även påpekats att sociala investeringsfonder bara i vissa fall är tillgängliga för civilsamhällets organisationer, och då främst om det sker i samarbete med en kommun eller region (Fred, 2018). Dessutom bygger dessa finansieringsformer ofta på en kommersiell logik, med fokus på investeringar, krediter, upphandling, kontrakt och företagande. För att kunna dra nytta av denna sorts finansiering behöver civilsamhällets organisationer därför navigera mellan olika kommersiella, offentliga och ideella logiker, samtidigt som de värnar sitt innovativa utrymme som en fristående samhällssektor.⁹⁰ En sådan balansgång beskrivs av Alexius & Furusten (2019, sid 8) i en forskningsantologi om hybridorganisering i civilsamhället:

“Although civil society organizations must also capitalize their operations, there is a latent civil society skepticism toward capitalism. This potential conflict (...) poses a constant challenge to the organization, making it necessary for the civil society constitutional hybrid to continuously seek a legitimate balance between profit maximization (a typical interest of corporate owners) and mutual benefit (a typical interest of civil society members).”

PRAKTISKT EXEMPEL: MIKROFONDEN

Mikrofonden⁹¹ är ett praktiskt exempel på extern finansiering till civilsamhällets innovationsprocesser. På fondens webbplats beskrivs den som “civilsamhällets och kooperationens egna riskkapitalkooperativ”. Mikrofonden Sverige utgör ett nationellt nav för ett konsortium med regionala Mikrofonder, som är självständiga ekonomiska föreningar. Fonden erbjuder riskkapital och kreditgarantier till sociala företag, förutsatt att de bedöms ha återbetalningsförmåga och bidrar till hållbarhetsmålen i Agenda 2030. De organisationer som kan få tillgång till finansieringen är företag, föreningar, kooperativ, med flera, inom social ekonomi och lokal utveckling. Fonden startades 2010 i samarbete mellan Ekobanken, JAK Medlemsbank, Coompanion och Hela Sverige ska leva. Efter fler än 100 genomförda investeringar titulerar de sig numera som Sveriges största sociala investerare. Genom ett Vinnova-finansierat projekt⁹² har fonden nyligen blivit tre gånger så stor som tidigare och även ökat sin geografiska spridning (cf. Jannesson, 2020).

90. Se till exempel Alexius & Furusten, 2019; Ebrahim et al., 2014; Gawell et al., 2020; Johansson et al., 2019; Santos et al., 2013; Wijkström & Zimmer, 2011.

91. <https://mikrofonden.se/>

92. <https://www.vinnova.se/p/finansiering-av-sociala-innovationer/>

5.4 IDÉGENERERING, UTFORMNING OCH TESTNING

Idégenerering, utformning och testning handlar om att utveckla sociala innovationer i en form som förmår förbättra människors livsvillkor och möta samhällsutmaningar (Lindberg et al., 2018; Santos et al., 2013). Idégenerering avser att formulera idéer till möjliga lösningar och sålla mellan dessa, utformning avser att ge dessa idéer en konkret form, och testning avser att pröva om formen fungerar i praktiken och modifiera den utifrån utfallet. Det handlar därmed om *vad* som skapas, det vill säga hur det nya tar sig uttryck (Lindberg, 2018b; 2019). Detta äger rum på en mikronivå, där människor gemensamt utvecklar idéer om nya lösningar som kan förbättra samhället (Westley et al., 2017). Empiriska studier av civilsamhällets sociala innovationer i Sverige och internationellt visar att de ofta tar sig form i nya verksamheter, tjänster, metoder, mötesplatser, samarbeten eller annat.⁹³ Vanligen är det just idén och formen som brukar förknippas med innovation, vilket kan vara en följd av den tekniska, industriella och kommersiella förståelse av innovation som länge dominerat (cf. Godin, 2019). I social innovation är emellertid övriga delar av innovationsprocessen minst lika viktiga för att kunna avgöra vilka sorters idéer och former som är bäst lämpade för att öka människors välmående, inkludering och egenmakt (Lindberg, 2019; Lindberg et al., 2018).

För att målgruppen ska ha nytta av en viss sorts lösning behöver den bland annat vara lättillgänglig, lättanvänd och accepterad, inte minst i förhållande till den utsatta livssituation som målgruppen för en social innovation ofta befinner sig i (Lindberg, 2019). Till exempel kan lösningen behöva finnas nära till hands i målgruppens vardagsliv och anpassas till deras tillgång till viss utrustning, såsom datorer eller smartphones, och deras förmåga eller vana att använda denna. Lösningen behöver även prissättas på en rimlig nivå i förhållande till målgruppens, eller annan betalande samhällsaktörs, ekonomiska resurser (ibid). För att säkerställa detta är feedback från målgruppen och berörda samhällsaktörer centralt under idégenerering, utformning och testning av sociala innovationer, vilket ofta sker genom en experimentell process med stegvist prövande och modifiering (Docherty, 2017; Santos et al., 2013). För civilsamhällets organisationer kan det underlättas av den lokala förankring och tradition av medborgerligt engagemang som många av dem har (Anheier et al., 2018; Lindberg et al., 2018).

Att utgå från målgruppens perspektiv i idégenerering, utformning och testning kan innebära att sociala innovationer löper mindre risk för ”innovation frenzy”, det vill säga att en accelererande ström av nya lösningar ses som något önskvärt i sig (cf. Sveiby et al., 2012). Samtidigt kan även social innovation vara ett uttryck för så kallad ”pro-innovation bias”, i betydelsen att innovation per automatik ses som

93. Till exempel Anheier et al., 2018; Brandsen et al., 2016a; Howaldt et al., 2018; Lindberg et al., 2018 resp. Lindberg et al., kommande.

det bästa sättet att möta utvecklingsbehov (cf. Godin, 2019). Det kan dölja värdet av välbeprövade lösningar som redan visat sig fungera, likväl som behovet av konventionella politiska reformer för att säkerställa en allmän välfärd.⁹⁴ Innovativitet är ofta ett krav för att civilsamhällets organisationer ska beviljas externa projektbidrag, vilket många av dem är beroende av för att kunna bedriva sin verksamhet och behålla sin personal.⁹⁵ Till exempel har Allmänna arvsfonden traditionellt finansierat "nyskapande" projekt i civilsamhället, vilket kan tolkas som att de insatser som finansieras behöver vara helt nya (Proposition 2020/21:139). För att tydliggöra att insatserna endast behöver vara nya för den aktuella målgruppen och syfta till förnyelse i form av en förbättrad livssituation för målgruppen har regeringen nyligen föreslagit att detta omformuleras till "utvecklande" projekt (ibid).

PRAKTISKT EXEMPEL: DIGIFRITIDS

Digifritids⁹⁶ är ett praktiskt exempel på social innovation i Sveriges civilsamhälle, som utvecklats i samarbete mellan den ideella föreningen Rädda Barnen och stiftelsen Generation Pep. Digifritids är en trygg digital plats för barn, för att minska deras känsla av oro och ensamhet under corona-pandemin när tillgången till deras vardagliga platser för social interaktion begränsats av allmänna restriktioner. För att kunna utforma Digifritids på ett barnvänligt sätt har en undersökning genomförts bland hundratal barn i olika delar av Sverige. Utifrån resultatet utformades den digitala platsen med följande delar: Skolgården med tips på hur en kan röra på sig, Lekrummet med spel, film, pyssel och musik, Biblioteket där en kan läsa, lyssna eller dela egna berättelser, Stödis med hjälp och tips vid oro eller funderingar över sådant som händer i världen eller i det egna livet, samt Anslagstavlan där en kan dela texter, bilder och tips med andra barn om tankar och känslor under pandemin. När samhället öppnats upp igen efter pandemin är planen att vidareutveckla formatet med hjälp av referensgrupper med barn, för att möta deras långsiktiga behov av stresshantering och annat psykosocialt stöd.

5.5 IMPLEMENTERING, SPRIDNING OCH UPPSKALNING

Implementering, spridning och uppskalning handlar om att förverkliga sociala innovationer på ett sätt som gör dem tillgängliga för målgrupper och berörda samhällsaktörer (Santos et al., 2013). Det äger rum på en mesonivå, där nya lösningar förverkligas genom mobilisering och organisering (Westley et al., 2017). Det handlar om hur det nya skapas, till exempel genom nya affärsmodeller eller organisationsformer som är sociala i sina mål och medel (Lindberg, 2018b; 2019). Med affärsmodell menas det sätt som en verksamhet skapar, levererar och fångar

94. Se till exempel Friberg et al., 2018; Lindberg et al., 2018; Martinelli, 2013.

95. Se till exempel Friberg et al., 2018; Hill & Lindberg, 2020; Lindberg et al., 2018; Lindberg & Nahnfeldt, 2017.

96. <https://www.digifritids.se/>

nya värden i samhället (Santos et al., 2013). Med organisationsform menas den formella struktur som verksamheten bedrivs inom, exempelvis en förening, en stiftelse eller ett nätverk. För att kunna skapa långsiktig och omfattande nytta i samhället behöver sociala innovationer ha en affärsmodell och organisationsform som dels är hållbar i bemärkelsen att den nya lösningen kan bestå över tid, dels är skalbar i bemärkelsen att den kan spridas till fler personer och platser (ibid).

De nya lösningar som utvecklats i Sveriges civilsamhälle och som även lyckats bestå över tid drivs och sprids ofta inom ramen för de organisationer där de ursprungligen utvecklades eller inom ramen för en separat organisation som bildas enkom för att driva den nya verksamheten (Friberg et al., 2018; Lindberg & Nahnfeldt, 2017). Det sker i de juridiska organisationsformer som vanligen förekommer i civilsamhället, såsom ideella föreningar, ekonomiska föreningar eller stiftelser, med hjälp av sektorns sedvanliga affärsmodeller som finansieras genom frivilligarbete, medlemsavgifter, privata gåvor, försäljning eller offentliga bidrag och ersättningar (ibid). I vissa fall tillvaratas även de möjligheter till extern finansiering som skapats genom den växande finansmarknaden för social innovation och socialt företagande (Nachemson-Ekwall, 2021). Dessutom används hybridorganisering som ett sätt att driva och sprida civilsamhällets sociala innovationer, där verksamhetsformer och affärsmodeller från olika samhällssektorer integreras för att matcha komplexiteten i de samhällsutmaningar som adresseras (Alexius & Furusten, 2019). Några exempel på hybridorganisering som förekommer i Sveriges civilsamhälle är:

- *Kooperativ* är en sorts sociala företag med lång tradition i Sveriges civilsamhälle (Nachemson-Ekwall, 2021; Pestoff, 2011a, 2011b). De ägs och drivs gemensamt av de människor som har sociala eller ekonomiska intressen i verksamheten, i egenskap av konsumenter, producenter, medarbetare, brukare eller annat. Kring förra sekelskiftet bildades flera av de konsument- och producentkooperativ som än idag har en framträdande position i Sverige, såsom Coop, Arla och Lantmännen. På senare tid har det uppstått en nykooperativ rörelse, framför allt inom det sociala området och landsbygdsutveckling, som driver förskolor, äldreboenden, landsbygdsbutiker, bredbandsutbyggnad och mycket annat. Många av dagens kooperativ följer de principer⁹⁷ som formulerats internationellt, som bland annat föreskriver att de ska vara demokratiska organisationer som styrs av sina medlemmar och att de ska verka för en hållbar samhällsutveckling.
- *Arbetsintegrerande sociala företag*⁹⁸ (ASF) är en sorts sociala företag som skapar samhällsnytta i form av arbetslivsinkludering för personer som står långt från arbetsmarknaden på grund av funktionsnedsättning, ohälsa, ålder, ursprung eller

97. <https://coompanion.se/de-7-kooperativa-principerna/>

98. För en mer utförlig diskussion om ASF och andra insatser för arbetslivsinkludering i Sveriges civilsamhälle, se Sjögren (2021) och Lindberg et al. (kommande).

annat (Leca et al., 2018; Lundgaard Andersen et al., 2016). De erbjuder vanligen en kombination av anpassade arbetstillfällen och arbetsförberedande insatser, såsom arbetsträning, praktik och personlig utveckling, som anpassas till varje individs förutsättningar och livssituation. Detta sker inom ramen för verksamheter där varor eller tjänster produceras och säljs, till exempel inom sömnad, catering, administration och trädgårdsskötsel. De erhåller ofta offentliga bidrag och ersättningar från offentliga aktörer, såsom kommuner och Arbetsförmedlingen, för att erbjuda anställning, arbetsträning, praktik eller daglig verksamhet. ASF kan vara organiserade som kooperativ, där de anställda också är medlemmar som gemensamt äger och driver verksamheten. I Sverige finns en särskild intresseorganisation för ASF, vid namn SKOOP⁹⁹, som bland annat erbjuder certifiering av sådana verksamheter.

Det förekommer även att de nya lösningar som utvecklas i Sveriges civilsamhälle drivs och sprids inom ramen för organisations- och sektorsöverskridande allianser, där flera organisationer gemensamt förvaltar lösningen (Gawell et al., 2020; Lindberg et al., 2018). En annan variant är att de övertas av någon annan befintlig organisation i den ideella, offentliga eller privata sektorn (Friberg et al., 2018; Lindberg & Nahnfeldt, 2017). När välfärdsstaten expanderade kring mitten av 1900-talet var det till exempel vanligt att offentliga aktörer övertog ansvaret för de nytänkande välfärdstjänster som utvecklats i Sveriges civilsamhälle.¹⁰⁰ Även om det innebar viss kooptering i bemärkelsen att civilsamhällets lösningar anpassades till offentliga aktörers krav och förväntningar (Meeuwisse & Sunesson, 1998), sågs det som ett välkommet sätt att säkerställa tjänsternas professionalitet, finansiering och tillgänglighet (Lundström, 1996). Det har hävdats att offentligt övertagande kan ses som följderna av det som kallas för frivilligmisslyckande (voluntary failure), det vill säga svårigheten för civilsamhällets organisationer att organisera och finansiera långsiktig drift och spridning av nya lösningar (Lundström, 1996; Powell & Steinberg, 2006). Många organisationer i Sveriges civilsamhälle saknar till exempel etablerade kanaler, rutiner och resurser för att sprida nya lösningar, både internt mellan olika delar och nivåer i den egna organisationen och externt till andra organisationer och samhällssektorer (Lindberg, 2019; Lindberg & Nahnfeldt, 2017). Ofta sprids civilsamhällets sociala innovationer med hjälp av så kallade ”pärlbandsprojekt”, där verksamheten stegvis expanderas och fördjupas inom flera på varandra följande projekt (Lindberg et al., 2018; Sävenstrand et al., 2012).

Spridning och uppskalning av sociala innovationer är ofta en omständlig och oförutsägbär process, eftersom det handlar om att tackla komplexa samhällsutmaningar

99. <https://skoopi.coop/>

100. Se till exempel Linde & Scaramuzzino, 2017a; Lundström, 1996; Meeuwisse, 2008; Trägårdh, 2019.

och skapa nya sociala praktiker, relationer och strukturer (Gawell et al., 2020; Westley et al., 2017). Dessutom är det svårt att genom standardiserade lösningar möta de varierande behov och förutsättningar av förbättrade livsvillkor som finns på olika platser och bland olika personer (Brandsen et al., 2016b; Segnestam Larsson & Brandsen, 2016). Eftersom värdet av en social innovation ytterst avgörs av den upplevda nyttan hos målgrupper och samhällsaktörer i den lokala kontexten, behöver den ofta ”översättas” när den sprids till nya sammanhang genom lokala anpassningar och omtolkningar (ibid). En forskningsstudie visar till exempel att exporten av studiecirklar – som är ett väletablerat folkbildningskoncept i Sverige – till studieförbund i Estland krävde en hel del anpassningar för att kunna skapa nytta i det nya sammanhanget (Åberg, 2008). En framgångsrik strategi för spridning av sociala innovationer kan därför vara att lösningen delvis standardiseras genom gemensamma riktlinjer, samtidigt som det ges utrymme för lokala variationer (Santos et al., 2013).

Samtidigt har det ifrågasatts om sociala innovationer nödvändigtvis behöver spridas och skalas upp för att skapa samhällsnytta (Brandsen et al., 2016b; Segnestam Larsson & Brandsen, 2016). Det har påpekats att småskaliga lösningar kan vara tillräckligt betydelsefulla för de människor och lokalsamhällen som berörs (ibid). Uppskalning kan även kräva kompromisser mellan kvalitet och kvantitet, vilket kan leda till att verksamheten fjärras från sina ursprungliga syften och värderingar (Ometto et al., 2019). Det har därför gjorts en åtskillnad mellan ”scaling up”, som innebär att en verksamhet expanderar geografiskt för att uppnå stordriftsfördelar, och ”scaling deep”, som innebär att en verksamhet fördjupas lokalt för att öka dess kvalitet och effekter (Santos et al., 2013).

PRAKTISKT EXEMPEL: FRITIDSBANKEN

Fritidsbanken¹⁰¹ är ett praktiskt exempel på social innovation i Sveriges civilsamhälle, som består av lokala verksamheter med kostnadsfri utlåning av sport- och friluftsutrustning för att möjliggöra en aktiv fritid för alla. Det kan ses som ett uttryck för delnings-ekonomi och cirkulär ekonomi, där den utrustning som lånas ut är begagnad, men i gott skick, och skänkt av privatpersoner, med viss reparation vid behov (Tekie et al., 2020). Den allra första Fritidsbanken startades i värmländska Deje 2013 på initiativ av en diakon i Svenska kyrkan, som uppmärksammat att många ensamstående föräldrar hade svårt att bekosta den utrustning som krävdes för att deras barn skulle kunna delta vid skolans friluftsdagar och att detsamma gällde för de ensamkommande flyktingbarn som bodde på det hem som nyligen startats på orten (Lindberg & Nahnfeldt, 2017). Därefter har Fritidsbanken spridits till över hundra platser i Sverige, med visionen att det ska finnas minst en Fritidsbank i varje kommun. På deras webbplats dras en parallell till folkbibliotekens framväxt och spridning som ökade människors tillgång till kultur

101. <https://www.fritidsbanken.se/>

och kunskap, på liknande sätt som Fritidsbanken sprider tillgången till lek och motion. I spridningen säkerställs verksamhetens utformning och kvalitet genom gemensamma riktlinjer, samtidigt som det ges utrymme för lokala variationer vad gäller huvudmän, samarbetsparter, lokaler, arbetstillfällen, med mera (Lindberg, 2019). Nationellt drivs Fritidsbanken av en ideell förening som äger och förvaltar varumärket, där alla huvudmän som driver en lokal Fritidsbank är medlemmar. Lokalt drivs verksamheten vanligen av en kommun och då ofta i samverkan med föreningslivet, exempelvis genom IOP.

5.6 SAMHÄLLSFÖRÄNDRING OCH SOCIAL EFFEKTMÄTNING

Samhällsförändring och social effektmätning handlar om att uppnå en faktisk förbättring av människors livsvillkor genom social innovation, med avseende på deras välmående, inkludering och egenmakt (Lindberg et al., 2018; Santos et al., 2013). Det handlar dels om varför det skapas något nytt, till exempel för att trygga försörjningen för personer som befinner sig i en ekonomiskt utsatt livssituation, dels om var det nya skapas, till exempel att livsvillkoren förbättras för en viss målgrupp eller på en viss plats (Lindberg, 2018b, 2019). Detta äger rum på en makronivå, där den sociala innovationen skapar samhällsförändring genom att påverka och påverkas av en bredare samhällskontext (Westley et al., 2017). En del i detta är så kallad "mainstreaming" där den nya lösningen integreras i samhällets etablerade strukturer (Santos et al., 2013). Integreringen är beroende av samhällets mottagarkapacitet (absorptive capacity), det vill säga dess förmåga och intresse att tillvarata den sociala innovationen (Domanski & Kaletka, 2018). Inom civilsamhällets organisationer kan mottagarkapaciteten begränsas av att deras sociala innovationer ofta utvecklas inom ramen för projekt, och ofta av enskilda eldsjälar, vid sidan av deras befintliga verksamheter (Friberg et al., 2018; Lindberg et al., kommande). I det övriga samhället kan den begränsas om den sociala innovationen utvecklats enbart inom ramen för civilsamhällets organisationer, utan samverkan med aktörer från andra samhällssektorer (ibid).

Samhällsförändring genom social innovation handlar även om så kallad systemförändring (systemic change), där samhällets etablerade strukturer utmanas, omformas eller ersätts (Haxeltine et al., 2013; Santos et al., 2013; Westley et al., 2017). De sker i ett komplext samspel mellan struktur och aktör – det vill säga mellan de samhällsstrukturer som sätter ramarna för social innovation i form av politik, regelverk, normer, resurser, rollfördelning och organiseringssätt, å ena sidan, och försöken att förändra dessa strukturer genom social mobilisering och ökad egenmakt i social innovation, å andra sidan. Empiriska studier av sociala innovationer som lyckats förändra samhället visar att de stegvis anpassat lösningen till dessa ramar, utan att för den skull kompromissa med sitt grundsyfte (Westley et al., 2017). De har även tillvaratagit de politiska, kulturella och ekonomiska möjligheter som uppstått, genom att koppla den nya lösningen till en viss samhällstrend eller politisk reform.

Uttrycken för systemförändring beskrivs på följande sätt av Krlev et al. (2018, sid 268) i en internationell forskningsstudie om social innovation i civilsamhället:

”Societal legitimacy with regard to social innovation occurs where the innovation is broadly recognised and accepted – possibly not in all of society but in a societal sub-sphere. The ultimate acceptance of an innovation manifests in legislation of a democratically elected authority but also, though to a lesser extent, in positive citizen attitudes, media perceptions, or policy discussions of the innovation.”

Social effektmätning (social impact measurement) är ett sätt att bedöma vilken samhällsförändring som en social innovation bidrar till (Anheier et al., 2018; Santos et al., 2013). Det handlar om att identifiera, dokumentera och kommunicera den sociala innovationens resultat och effekter, i relation till syftet att förbättra människors livsvillkor och möta aktuella samhällsutmaningar. Det handlar även om att beskriva den sociala innovationens förändringslogik, det vill säga hur den eftersträvar samhällsförändringen kan uppnås genom innovationsprocessens olika delar. På dessa sätt gör social effektmätning det möjligt att belägga den sociala innovationens legitimitet och effektivitet gentemot målgruppen, berörda samhällsaktörer, externa finansiärer och andra intressenter. Sådana belägg är ofta en förutsättning för att kunna beviljas externa bidrag och investeringar för fortsatt utveckling (Nachemson-Ekwall, 2021). Eftersom social innovation handlar om att lösa lömska problem (wicked problems)¹⁰² som uppstått ur komplexa orsakssamband och som sällan har enkla lösningar, är traditionella modeller för effektmätning sällan adekvata utifrån sitt snäva fokus på kvantitativa och ekonomiska mått (Anheier et al., 2018; Segnestam Larsson & Brandsen, 2016). Istället har det utvecklats särskilda metoder för social effektmätning, till exempel:

- *Förändringsteori*, som på engelska kallas Theory of Change (ToC), är en modell för att beskriva hur samhällsförändring kan uppnås genom en kedja av input, aktivitet, output, resultat och påverkan (Augustinsson, 2018; Grimm et al., 2013). Modellen kan användas för att visualisera både potentiella och påvisbara orsakssamband mellan innovationsprocessens olika delar. En begränsning med denna modell är att det är svårt att ringa in alla de faktorer som påverkar en social innovation och att komplexa samband mellan orsak och verkan kan vara svåra att belägga.
- *Social Return on Investment (SROI)*, som kan översättas till social avkastning på investeringar, är en modell för att beräkna och synliggöra sociala värden i monetära termer (Anheier et al., 2018; Augustinsson, 2018). Det kan till exempel omfatta beräkningar av samhällets kostnader för arbetslöshet och sjukskrivning

102. Se Churchman (1967).

och de besparingar som den sociala innovationen kan bidra till. En begränsning med denna modell är att de beräkningar som görs är ungefärliga och att sociala värden inte fullt ut kan översättas till ekonomiska värden.

Social effektmätning kompliceras av att social innovation – likt all innovation – är en osäker och oförutsägbar process (Grimm et al., 2013). Flera forskningsstudier har uppmärksammat att innovationsprocesser kan ge upphov till såväl avsiktliga som oavsiktliga konsekvenser, önskade likväl som oönskade resultat, samt både direkta och indirekta effekter.¹⁰³ Det har till exempel konstaterats att en social innovation kan förbättra vissa människors livsvillkor, men samtidigt försämra andras. Den kan även misslyckas på ett sätt som drabbar de människor som redan befinner sig i en utsatt livssituation. Dessutom kan en social innovation koopteras eller kapas av andra samhällsaktörer, och drivas vidare på ett sätt som avviker från dess grundsyfte. Det kan även vara så att den nya lösningen används på ett annat sätt, eller av andra målgrupper, än vad som varit avsikten. Sammantaget innebär detta att social innovation kan ha en mörk sida, trots de positiva föreställningar och förväntningar som ofta finns om att denna sorts innovation ska förbättra människors livsvillkor och möta aktuella samhällsutmaningar. I civilsamhällets innovationsprocesser kan dessa förväntningar förstärkas ytterligare av att sektorn i sig ofta förväntas bidra till ”det goda samhället” (cf. Linde & Scaramuzzino, 2017a; von Essen, 2019).

PRAKTISKT EXEMPEL: UNIVERSELL UTFORMNING AV ARBETSPLATSER

Universell utformning av arbetsplatser (UUA)¹⁰⁴ är ett praktiskt exempel på social innovation i Sveriges civilsamhälle, där fackförbund, arbetsgivare, myndigheter och intresseorganisationer gemensamt utvecklar modeller och metoder för att utforma arbetsplatser som är tillgängliga och inkluderande för alla människor, oavsett funktionsnedsättning, ohälsa, ursprung, ålder, kön, med mera. Begreppet universell utformning är hämtat från FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, vilket i UUA har vidareutvecklats utifrån ett arbetslivssammanhang. Där innebär det ett perspektivskifte från individanpassade särlösningar till ett helhetsperspektiv där arbetsplatsens lokaler, utrustning, organisation, ledning, relationer och rekrytering utformas på ett sätt som tillvaratar alla människors förmågor och kompetenser (Lindberg, 2019). Nyttan med detta synliggörs med hjälp av en triangel, där synergier skapas mellan individnytta, affärs- och organisationsnytta samt samhällsnytta i arbetsplatsernas arbete med tillgänglighet, jämställdhet, integration, antidiskriminering och hälsa. Processen drivs inom ramen för två projekt som finansieras av Europeiska socialfonden, med Akademikerförbundet SSR som projektägare. Det ena projektet fokuserar på att utveckla och genomföra utbildningar om UUA och det andra fokuserar på att skapa ett permanent forum för lärande och strategisk påverkan om UUA.

103. Till exempel Davies & Simon, 2012; Nicholls et al., 2015; Segnestam Larsson & Brandsen, 2016; Sveiby et al., 2012.

104. <https://akademssr.se/UUA>

KAPITEL 6

POLICYREKOMMENDATIONER

I detta avsnitt presenteras policyrekommendationer för att förbättra förutsättningarna för organisationer i Sveriges civilsamhälle att bidra till att tackla aktuella samhällsutmaningar genom social innovation. Som avstamp beskrivs först Sveriges befintliga stödstruktur för social innovation, samt exempel på åtgärder som föreslagits i tidigare publikationer.

6.1 BEFINTLIG STÖDSTRUKTUR

Sveriges befintliga stödstruktur för innovation och företagande omfattar bland annat politik, finansiering, rådgivning, coaching, verifiering, idéskydd, kompetensutveckling, kontakter, mötesplatser och lokaler.¹⁰⁵ Stödet erbjuds av myndigheter, företagsfrämjare, akademi, kommuner, intresseföreningar, investerare, med flera. Traditionellt har stödet främst fokuserat på tekniska, industriella och kommersiella innovationer och affärsidéer, vilket kommit att prägla de verktyg, kompetenser och kontakter som erbjuds.¹⁰⁶ På senare år har stödet dock börjat ställas om för att bättre kunna främja och framhålla samhällsnytta och social hållbarhet, eftersom det ses som avgörande för att kunna hantera samhällsutmaningar och uppnå de globala hållbarhetsmålen i Agenda 2030 (cf. Regeringskansliet, 2018a; 2018b). Det har dels lett till att målgruppen för de traditionella stödinsatserna breddats till att även omfatta sociala innovatörer/entreprenörer, dels till att det parallellt vuxit fram särskilda stödinsatser för denna målgrupp. Här beskrivs några exempel på Sveriges befintliga stödstruktur för social innovation:

- *Sveriges nationella strategi* för socialt företagande och social innovation lanserades av regeringen 2018 (Regeringskansliet, 2018b). Målet med strategin är att stärka utvecklingen och innovationskraften i sociala företag, så att de kan hjälpa till att hantera samhällsutmaningar. Strategin omfattar fem insatsområden: 1) Behov och efterfrågan, med insatser för att stärka samarbete och partnerskap mellan offentlig sektor och sociala företag, samt offentlig upphandling av

105. Se till exempel Lindberg, 2020; Regeringskansliet, 2018b; SOU 2020:59.

106. Se till exempel Göransson, 2016; Lindberg, 2020; Lindberg & Nahnfeldt, 2017; Nahnfeldt & Lindberg, 2013.

sociala företag och social innovation, 2) Företags- och rådgivningskompetens, med insatser för att stärka företagsfrämjande, inkubatorstöd, intermediärer, samt affärs- och finansieringsmodeller för socialt företagande och social innovation, 3) Finansiering, med insatser för att stärka privata och offentliga investeringar i sociala företag, 4) Effektmätning, med insatser för att förtydliga samhällsnyttan med sociala företag och sociala innovationer gentemot externa finansiärer och andra intressenter, samt 5) Kunskap och mötesplatser, med insatser för att främja kunskapsutveckling, kunskapsspridning och mötesplatser inom social innovation och socialt företagande.

- *Finansiering* till social innovation och sociala företag finns i varierande utsträckning på nationell, regional och lokal nivå i Sverige. Dels finns särskilda projektbidrag till detta från vissa nationella myndigheter såsom Vinnova¹⁰⁷, Tillväxtverket¹⁰⁸ och Svenska ESF-rådet¹⁰⁹, som kan sökas av civilsamhällets organisationer och andra samhällsaktörer. Dessutom finns projektbidrag för att utforma och testa nya lösningar i civilsamhällets organisationer, från Arvsfonden, Postkodstiftelsen, MUCF, ESF, regioner, kommuner, med flera. Dessutom finns viss finansiering till att utveckla, implementera och sprida civilsamhällets sociala innovationer genom uppdrag och samarbeten med kommuner, regioner och myndigheter. De organisationer som utgör sociala företag kan tidvis få affärsutvecklingscheckar från Tillväxtverket eller innovationscheckar från Vinnova. De kan även få riskkapital, mikrolån eller kreditgarantier från bland andra Mikrofonden, Almi, Leksell Social Ventures och Norrsken VC.
- *Rådgivning och liknande stöd* – såsom coaching, verifiering, idéskydd, kontakter, mötesplatser och lokaler – till sociala innovatörer/entreprenörer i Sverige erbjuds av inkubatorer, acceleratorer, hubbar, innovationskontor och andra innovations- och företagsfrämjare. Vissa av dessa riktar sig specifikt till denna målgrupp, till exempel Coompanion, Ashoka, Impact Hub, Reach for Change, Inkludera, Impact Invest, Norrsken Foundation, SE Forum och Center för Socialt Entreprenörskap. Även de innovations- och företagsfrämjare som traditionellt fokuserat på teknik, industri och kommersialisering har i ökande utsträckning börjat rikta sig till sociala innovatörer/entreprenörer. Det gäller bland annat de innovationskontor och inkubatorer som finns vid flera av Sveriges lärosäten, vars uppdrag är att underlätta nyttiggörandet av forskning och annan akademisk kunskap.¹¹⁰ Några

107. <https://www.vinnova.se/e/social-innovation-utveckla-och-testa/>

108. <https://tillvaxtverket.se/amnesomraden/affarsutveckling/socialt-foretagande.html>

109. https://www.ltu.se/cms_fs/1.2005571/file/Social%20innovation%20i%20ESF.pdf

110. Se till exempel Göransson, 2016; Lindberg, 2020; Nahnfeldt & Lindberg, 2013; Nordiska ministerrådet, 2014; SOU 2020:59.

exempel är Social Impact Lab¹¹¹ vid Örebro universitet, LiU Impact Factory¹¹² vid Linköpings universitet och Sopact¹¹³ vid Lunds universitet. Ett annat exempel är The Joint Way¹¹⁴ där en verktygslåda för att stötta sociala innovatörer utvecklats i samarbete mellan flera universitetsanknutna innovationsfrämjare.

- *Mötesplats Social Innovation*¹¹⁵ är en nationell kunskapsnod för social innovation som etablerades 2010 och som därefter utökats med regionala noder vid lärosäten runt om i Sverige. Noden förmedlar kunskaper, metoder, kontakter, med mera, genom sin webbsida, sociala medier, publikationer och events. Varje år arrangerar noden den nationella konferensen Social Innovation Summit¹¹⁶, som samlar hundratals deltagare från civilsamhälle, näringsliv, akademi och offentlig sektor. De har även publicerat en rad skrifter om bland annat social effektmätning, sociala investeringar, sociala innovationslabb och social design.
- *Effektfullt*¹¹⁷ är en nationell förening som verkar för att organisationer från alla samhällssektorer ska stärka sin förmåga att mäta, analysera och synliggöra sina effekter på människor och miljö, samt använda resultaten som underlag för kontinuerligt lärande och ökad nytta. Föreningen driver bland annat Effektaakademien, med vidareutbildning och erfarenhetsutbyte inom social och miljömässig effektmätning. De har även skapat en kunskapsportal med tips och information om sådan effektmätning. Dessutom medverkar de i utvecklingen av svensk standard för social och miljömässig effektmätning av insatser och investeringar.

6.2 TIDIGARE ÅTGÄRDSFÖRSLAG

I tidigare forskningsstudier, policyrapporter och offentliga utredningar har det föreslagits många olika åtgärder för att förbättra förutsättningarna för organisationer i Sveriges civilsamhälle och andra samhällsaktörer att ta sig an samhällsutmaningar genom innovativa lösningar och processer.¹¹⁸ I tabell 1 ges några exempel på föreslagna åtgärder, indelade i innovationsprocessens tre nivåer.

111. <https://www.oru.se/samverkan/innovation-och-ideutveckling/social-impact-lab/>

112. <https://www.liuinnovation.se/ideresan/hallbar-innovation/impact-factory>

113. <https://sopact.org/>

114. <https://www.thejointway.se/>

115. <https://socialinnovation.se/>

116. <https://sisummit.se/>

117. <https://effektfullt.se/>

118. Till exempel Grimm et al., 2013; Larsson & Palmberg, 2015; Lindberg et al., 2018; Nachemson-Ekwall, 2021; SOU 2013:40; SOU 2016:13; SOU 2019:56.

TABELL 1. FÖRESLAGNA ÅTGÄRDER PÅ OLIKA NIVÅER

Nivå i innovationsprocessen	Föreslagna åtgärder
Makronivå	Nationellt socialt finansinstitut Statlig social investeringsfond Statlig social utfallsfond Sociala kreditgarantifonder Särslagstiftning för sociala företag och idéburna välfärdsaktörer Skattelättnader för sociala företag och idéburna välfärdsaktörer Nationell standard för social effektmätning Nationella tävlingar inom social innovation Breddade uppdrag för Allmänna arvsfonden, ESF, Almi, med flera
Mesonivå	Reserverade kontrakt/upphandlingar Sociala utfallskontrakt Sociala obligationer Kreditgarantier och lån till sociala innovatörer/entreprenörer Idéburet offentligt partnerskap Samverkansplattformar för social innovation Inkubatorer för sociala innovatörer/entreprenörer Affärsmodeller för socialt värdeskapande Modeller för social effektmätning
Mikronivå	Ökad tillgång till och nyttjande av: Finansiering för sociala innovatörer/entreprenörer Rådgivning och inkubatorer för sociala innovatörer/entreprenörer Samverkansplattformar för att tackla samhällsutmaningar Erfarenhetsutbyte mellan sociala innovatörer/entreprenörer Forskning och annan expertis inom social innovation/företagande Metoder och modeller för social innovation/företagande

6.3 POLICYREKOMMENDATIONER

Med avstamp i rapportens kunskapsöversikt, Sveriges befintliga stödstruktur, samt tidigare åtgärdsförslag presenteras här policyrekommendationer för att förbättra förutsättningarna för organisationer i Sveriges civilsamhälle att kunna bidra till att tackla samhällsutmaningar genom social innovation. I rapportens kunskapsöversikt visas att förutsättningarna påverkas av många olika interna och externa faktorer i innovationsprocessens olika delar och nivåer, vilket gör att mängden möjliga rekommendationer är väldigt omfattande. För att göra det mer lättöverskådligt fokuseras här de rekommendationer som bedöms vara mest angelägna för att förbättra förutsättningarna för social innovation i civilsamhällets organisationer, utifrån deras varierande roller, affärsmodeller och organisationsformer. Rekommendationerna är formulerade som fyra övergripande uppmaningar:

- 1) Hela innovationsprocessen ska med!
- 2) Hela civilsamhället ska med!
- 3) Alla samhällssektorer ska med!
- 4) Alla kunskaper ska med!

Hela innovationsprocessen ska med!

För att civilsamhällets organisationer ska kunna bidra till att tackla samhällsutmaningar genom social innovation behöver det finnas goda förutsättningar för detta i alla delar och nivåer av innovationsprocessen. I rapportens kunskapsöversikt visas att många organisationer i Sveriges civilsamhälle främst har tillgång till tidsbegränsade, öronmärkta och administrationskrävande projektbidrag för de delar i innovationsprocessen som handlar om att utforma och testa nya lösningar. I viss mån har de även tillgång till extern finansiering för de delar som handlar om implementering och spridning, genom uppdrag och samarbeten med offentliga aktörer samt den växande sociala finansmarknaden. Mot bakgrund av detta består den första policyrekommendationen av uppmaningen att Hela innovationsprocessen ska med! Det innebär att Sveriges befintliga finansieringsformer för social innovation behöver vidareutvecklas och kompletteras för att förbättra förutsättningarna för såväl idégenerering, utformning och testning, som behovsidentifiering, mobilisering, implementering, spridning och samhällsförändring. Därför föreslås att:

- *Projektfinansieringen breddas* för att förbättra förutsättningarna för social innovation i alla delar och nivåer i civilsamhällets innovationsprocesser. Det handlar bland annat om att minska öronmärkningen och administrationsbördan i projektmedlen, så att samhällsutmaningar och andra sociala behov kan identifieras och adresseras mer fritt utifrån organisationernas varierande roller, ändamål, målgrupper och verksamhetsområden. Det handlar även om att utöka tidsperspektivet i projektmedlen, med stegvis tilldelning under innovationsprocessens fortskridande. Det kan göras med hjälp av social effektmätning, med kriterier för att urskilja och premiera potentiella och påvisade resultat på kort och lång sikt. Dessutom handlar det om att involvera civilsamhällets organisationer i hela bidragsprocessen, för att öka deras medbestämmande över projektfinansieringens fokus och villkor. Detta kan uppnås genom förändrade regelverk och kriterier bland civilsamhällets reguljära projektfinansiärer, såsom Arvsfonden, MUCF, ESF, kommuner och regioner, samt andra projektfinansiärer inom innovation och företagande, såsom Vinnova och Tillväxtverket.
- *En nationell investeringsfond inrättas* för att finansiera utveckling och förverkligande av social innovation i Sverige, i alla delar och nivåer av civilsamhällets innovationsprocesser. Exempel på finansieringsformer som kan erbjudas genom fonden är riskkapital, lån, kreditgarantier, med mera. Detta kan finansieras genom en kombination av kommunala, statliga och eventuellt överstatliga medel, samt privat kapital från förmögna privatpersoner, stiftelser och andra intressenter. Finansieringen ska kunna erhållas av samhällsaktörer från alla samhällssektorer, under förutsättning att det sker under ledning av eller i samverkan med civilsamhällets organisationer. Medlen kan tilldelas stegvis utifrån potentiella och påvisade resultat på kort och lång sikt, med hjälp av social effektmätning. För

att säkerställa civilsamhällets medbestämmande över fondens fokus och villkor föreslås att den etableras och förvaltas gemensamt av nationella aktörer från den ideella, offentliga och privata sektorn.

Hela civilsamhället ska med!

För att civilsamhällets organisationer ska kunna bidra till att tackla samhällsutmaningar genom social innovation behöver det finnas goda förutsättningar för detta inom hela deras mångfald av organisationsformer, affärsmodeller och roller. I rapporten har det konstaterats att allt fler innovations- och företagsfrämjare börjat stötta även sociala innovatörer/entreprenörer, men främst med fokus på företagande och kommersialisering inom ramen för aktiebolag eller kooperativ. Det har även uppmärksamats att samverkansformerna för ideella och offentliga aktörer att gemensamt ta sig in samhällsutmaningar, såsom partnerskap, upphandlingar och bidrag, innebär att civilsamhällets organisationer behöver navigera mellan ideella, kommersiella och offentliga logiker. Mot bakgrund av detta består den andra policyrekommendationen av uppmaningen att Hela civilsamhället ska med! Det innebär att Sveriges befintliga former för främjande och samverkan behöver vidareutvecklas och kompletteras så att de kan tillvarata innovationskraften i hela civilsamhället. Därför föreslås att:

- *Företags- och innovationsfrämjandet breddas* för att förbättra förutsättningarna för social innovation inom den mångfald av organisationsformer, affärsmodeller och roller som omfattas i civilsamhällets innovationsprocesser. Det handlar dels om att både traditionella och socialt inriktade innovations- och företagsfrämjare i Sverige behöver fortsätta att förstärka och utöka sina befintliga insatser för sociala innovatörer/entreprenörer. Det handlar även om att de behöver bredda sitt fokus på aktiebolag och kooperativ till att även omfatta ideella föreningar, stiftelser och andra organisationer i civilsamhället. Dessutom behöver deras dominerande fokus på affärsmodeller som bygger på försäljning av tjänster och produkter på den privata marknaden breddas till civilsamhällets hela resursbas av frivilligarbete, medlemsavgifter, privata gåvor, offentliga bidrag och uppdrag, med mera. Breddningen kan underlättas genom ökat kunskaps- och erfarenhetsutbyte mellan civilsamhällets organisationer och innovations- och företagsfrämjare. Den kan även underlättas genom förändrade riktlinjer och kriterier för offentlig finansiering till innovations- och företagsfrämjande verksamheter från regering, myndigheter, regioner och kommuner.
- *Samverkansformerna mellan ideella och offentliga aktörer anpassas* för att förbättra förutsättningarna för att gemensamt ta sig an samhällsutmaningar utifrån den mångfald av roller, organisationsformer och affärsmodeller som kännetecknar Sveriges civilsamhälle. Det handlar bland annat om att säkerställa att det finns samverkansformer som är anpassade till olika sorters organisationer

och deras varierande roller som bland annat röstbärare och utförare. Det handlar även om att säkerställa att samverkansformerna skapar synergier snarare än konkurrens mellan ideella, kommersiella och offentliga logiker. Detta kan underlättas av att ta avstamp i de gemensamma visioner och principer för samverkan som fastställts i Sveriges överenskommelser på nationell, regional och lokal nivå, likväl som i regeringens politik för det civila samhället. Det kan även underlättas av ett juridiskt och politiskt klargörande om vilka "icke-ekonomiska tjänster av allmänt intresse" som civilsamhällets organisationer kan anlitas att utföra utan konkurrensutsättning, till exempel inom ramen för IOP. Samtidigt behöver den kvarstående konkurrenssituationen mellan olika organisationer i civilsamhället hanteras på ett rättssäkert och transparent sätt.

Alla samhällssektorer ska med!

För att civilsamhällets organisationer ska kunna bidra till att tackla samhällsutmaningar genom social innovation behöver det finnas goda förutsättningar för samverkan kring innovation och företagande mellan alla samhällssektorer. I rapportens kunskapsöversikt visas att Quadruple helix ses som ett sätt att bredda traditionella samverkanskonstellationer inom innovationsområdet till att även inkludera civilsamhällets organisationer, vid sidan av akademi, näringsliv och offentlig sektor. Den visar även att samverkan ofta kräver kompromissvilja hos de medverkande aktörerna, samtidigt som långtgående kompromisser kan leda till att civilsamhällets organisationer fjärras från sina egna syften och värderingar. Mot bakgrund av detta består den tredje policyrekommendationen av uppmaningen att Alla samhällssektorer ska med! Det innebär att Sveriges befintliga samverkanskonstellationer för innovation och företagande behöver utvidgas och kompletteras så att de inrymmer även civilsamhällets organisationer och ideella logiker. Därför föreslås att:

- *Civilsamhällets representation säkerställs* i Sveriges etablerade samverkanskonstellationer för innovation och företagande, såsom nationella råd, innovationsplattformar, regionala innovationssystem och utlysningsskommittéer. Det innebär att Quadruple helix införs som standardmodell för dessa konstellationer, där civilsamhälle, näringsliv, offentlig sektor och akademi gemensamt utforskar och utvecklar nya lösningar på aktuella samhällsutmaningar. Det kan exempelvis tillämpas i Sveriges nationella innovationsråd¹¹⁹, som har i uppgift att förbättra förutsättningarna för att ta itu med samhällsutmaningar genom innovation, och i Sveriges nationella digitaliseringsråd¹²⁰, som har i uppgift att följa, analysera och föreslå insatser som underlättar samhällets digitalisering. Det kan även tillämpas i de samverkanskonstellationer för innovation och företagande som finansieras av

119. <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/nationella-innovationsradet/>

120. <https://digitaliseringsradet.se/>

nationella myndigheter såsom Vinnova och Tillväxtverket, samt av regioner och kommuner.

- *Stöd till nya och befintliga innovationsforum* där civilsamhälle, näringsliv, akademi och offentlig sektor gemensamt och kontinuerligt utforskar och utvecklar nya lösningar på samhällsutmaningar. Dessa forum gör det möjligt att tillvarata olika samhällsaktörers erfarenheter och perspektiv i alla delar och nivåer av social innovation, med den gemensamma samhällsnyttan i fokus. Förslaget handlar dels om att avsätta offentliga medel till initiering och vidareutveckling av innovationsforum för social innovation, dels om att sammanställa och tillgängliggöra befintliga erfarenheter och metoder från sådana forum. För att forumen ska möjliggöra deltagande på likvärdiga villkor för aktörer från olika samhällssektorer kan de ta fasta på de gemensamma visioner och principer som fastställts i Sveriges nationella överenskommelse inom det sociala området, likväl som i regeringens politik för det civila samhället. Forumen kan även inspireras av NODs stödstruktur för att initiera och facilitera dialoger och samråd, samt av Förnyelselabbet, Growth Hub och andra innovationslabbs som sammanför samhällsaktörer för att gemensamt ta sig an samhällsutmaningar på nytänkande sätt.

Alla kunskaper ska med!

För att civilsamhällets organisationer ska kunna bidra till att tackla samhällsutmaningar genom social innovation behöver det finnas goda förutsättningar att utveckla, tillgängliggöra och tillämpa relevanta kunskaper inom området. I denna rapport visas att social innovation visserligen är ett snabbväxande forskningsfält i Sverige och internationellt, men att en stor del av den befintliga kunskapen om innovation baseras på teori och empiri från tekniska, industriella och kommersiella sammanhang. Även om kunskapsutvecklingen om social innovation kan dra nytta av denna kunskap, kan begrepp, teorier och metoder behöva anpassas och kompletteras för att kunna förstå och förbättra förutsättningarna för innovation vars främsta mål och medel är sociala. Mot bakgrund av detta består den fjärde policyrekommendationen av uppmaningen att Alla kunskaper ska med! Det innebär att Sveriges befintliga stödstruktur för forskning och kunskap om social innovation behöver vidareutvecklas och kompletteras genom nya former för finansiering och nyttiggörande. Därför föreslås att:

- *En nationell forskningsfond inrättas* med fokus på mång- och tvärvetenskaplig kunskapsutveckling inom social innovation, där empiri från civilsamhällets organisationer tillvaratas. Fonden ska möjliggöra långsiktig och högkvalitativ kunskapsutveckling inom området, som kompensation för att det ofta faller mellan stolarna hos Sveriges forskningsfinansiärer och ofta studeras med hjälp av projektmedel avsedda för praktisk utveckling snarare än forskningsmedel

avsedda för teoretisk utveckling. Forskningsmedlen ska kunna sökas av enskilda forskare, antingen på egen hand eller i samverkan med aktörer från civilsamhället eller andra samhällssektorer. Även civilsamhällets organisationer ska kunna söka medel från fonden, förutsatt att det sker i samarbete med forskare. För att fonden ska kunna bidra till forskning som är både teoretiskt och praktiskt relevant bör den inrättas och förvaltas gemensamt av myndigheter, akademi, civilsamhälle och näringsliv. Organiseringen och finansieringen av fonden kan inspireras av Small Business Innovation Research¹²¹ i USA, som är ett offentligt finansierat program där småföretag kan ansöka om medel till kunskaps- och innovationsutveckling i samarbete med forskare.

- *Ett kunskapslyft genomförs* om social innovation bland civilsamhällets organisationer och andra samhällsaktörer i Sverige. Syftet med kunskapslyftet är att förbättra förutsättningarna för att gemensamt ta itu med samhällsutmaningar genom att tillgängliggöra och tillämpa kunskaper och verktyg inom social innovation. Kunskapslyftet kan dels fokusera på angelägna utvecklingsområden för social innovation, dels på kapacitetsbygge för att möjliggöra sådan innovation i organisationer och samhälle. Utformningen av kunskapslyftet kan inspireras av Ideell Arenas¹²² kunskapsspridning och erfarenhetsutbyten om ledning och styrning i civilsamhällets organisationer. Det kan även inspireras av utbildningen Civila samhället i samhället¹²³, som ges av Ersta Sköndal Bräcke högskola i samverkan med MUCE, för tjänstepersoner inom den offentliga och ideella sektorn. För att kunskapslyftet ska kunna tillvarata befintliga kompetenser och erfarenheter bör det utformas och genomföras i samarbete mellan berörda lärosäten, myndigheter och civilsamhällets organisationer. Det kan underlättas av intermediärer såsom Mötesplats Social Innovation, Effektfullt och Ideell Arena.

121. <https://www.sbir.gov/>

122. <https://www.ideellarena.se/>

123. <https://www.mucef.se/utbildning-civila-samhallet-i-samhallet>

REFERENSER

- Alexius, S. & Furusten, S. (red.) (2019). *Managing hybrid organizations: governance, professionalism and regulation*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Anderson, M. M., Domanski, D., Howaldt, J. (2018). "Social Innovation as a Chance and a Challenge for Higher Education Institutions". I Howaldt, J., Kaletka, C., Schröder, A. & Zirngiebl, M. (red.). *Atlas of Social Innovation – New Practices for a Better Future*. Dortmund: TU Dortmund University, sid 51-54.
- Andersson, L. Ernits, H., Stoltz Ehn A-K. (2018). "Från living labs till transition labs – en forskningsöversikt och kartläggning av innovationsmiljöer för hållbara städer". Stockholm: Vinnova.
- Anheier, H. K., Krlev, G., Mildenerberger, G. (red.) (2018). *Social innovation – comparative perspectives*. New York: Routledge.
- Anneroth, E. (2019). "Gender Renovation – a case study analysis of the feminist urban development project #UrbanGirlsMovement discussing gender-transformative urban planning techniques as a means for more equal cities". Master thesis in Human Geography. Stockholm: Stockholms universitet.
- Anneroth, E., Jukkala, T., Ferlander, S. (kommande). "Feministisk stadsplanering och social innovation – en gemensam strävan mot socialt hållbar utveckling". I Bonnedahl, K. J., Egan Sjölander, A. & Lindberg, M. (red.). *Social innovation för hållbar utveckling*. Lund: Studentlitteratur.
- Ashta, A., Dayson, K., Gera, R., Hettihewa, S., Krishna, N.V. & Wright, C. (2013). "Microcredit as a social innovation". I Moulaert, F., MacCallum, D., Mehmood, A. & Hamdouch, A. (red.). *The international handbook on social innovation*. Cheltenham: Edward Elgar, sid 80-92.
- Augustinsson, E. (red.) (2018). "Alla pratar om det, men få gör det – en handbok i effektmätning". Malmö: Mötesplats Social Innovation.
- Avelino, F. & Wittmayer, J. (2018). "Transformative Social Innovation and its Multi-Actor Nature". I Howaldt, J., Kaletka, C., Schröder, A. & Zirngiebl, M. (red.). *Atlas of Social Innovation – New Practices for a Better Future*. Dortmund: TU Dortmund University, sid 47–50.
- Benner, M. (red.) (2005). *Innovationer – dynamik och förnyelse i ekonomi och samhällsliv*. Lund: Studentlitteratur.
- Benner, M. & Sörlin, S. (2015). "Samverkansuppgiften i ett historiskt och institutionellt perspektiv". Stockholm: Vinnova.
- Berglund, K-E., Lindberg, M. & Nahnfeldt, C. (2016). "Social innovation now and then in the Church of Sweden". *Diaconia – Journal for the Study of Christian Social Practice*, 7(2), 125–141.
- Blennberger, E. (1993). "Begrepp och modeller". I SOU 1993:82, Frivilligt socialt arbete – kartläggning och kunskapsöversikt. Stockholm: Regeringskansliet.

- Bonnedahl, K. J., Egan Sjölander, A., Lindberg, M. (red.) (kommande). *Social innovation för hållbar utveckling*. Lund: Studentlitteratur.
- Brandsen, T., Cattacin, S., Evers, A. & Zimmer, A. (red.) (2016a). *Social innovations in the urban context*. New York: Springer.
- Brandsen, T., Evers, A., Cattacin, S. & Zimmer, A. (2016b). "The Good, the Bad and the Ugly in Social Innovation". I Brandsen, T., Cattacin, S., Evers, A., Zimmer, A. (red.). *Social innovations in the urban context*. New York: Springer, sid 303-310.
- Butzin, A. & Terstriepe, J. (2018). "Actors and Roles in Social Innovation". I Howaldt, J., Kaletka, C., Schröder, A., Zirngiebl, M. (red.). *Atlas of Social Innovation – New Practices for a Better Future*. Dortmund: TU Dortmund University, sid 78-81.
- Buur, J. & Matthews, B. (2008). "Participatory innovation". *International Journal of Innovation Management*, 12(3), 255–273.
- Cajaiba-Santana, G. (2013). "Social innovation – moving the field forward. A conceptual framework". *Technological Forecasting & Social Change*, 82, 42–51.
- Carayannis, E. G. & Campbell, D. F. J. (2009). "Mode 3' and 'Quadruple Helix' – toward a 21st century fractal innovation ecosystem". *International Journal of Technology Management*, 46(3-4), 201–234.
- Chesbrough, H. W. (2003). *Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology*. Boston: Harvard Business School Press.
- Churchman, C. W. (1967). Guest Editorial: "Wicked Problems". *Management Science*, 14(4), 141-142.
- Copus, A., Perjo, L., Berlina, A., Jungsberg, L. Randall, L. & Sigurjónsdóttir, H. (2017). "Social innovation in local development – lessons from the Nordic countries and Scotland". Stockholm: Nordregio.
- Davies, A. & Simon, J. (2012). "The value and role of citizen engagement in social innovation. A deliverable of the project "The theoretical, empirical and policy foundations for building social innovation in Europe"" (TEPSIE). Brussels: European Commission, DG Research.
- Dawson, P. & Daniel, L. (2010). "Understanding social innovation – a provisional framework". *International Journal of Technology Management*, 51(1), 9–21.
- de Wit, A., Mensink, W., Einarsson, T. & Bekkers, R. (2019). "Beyond Service Production – Volunteering for Social Innovation". *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 48(2), 52-71.
- Denvall, V. & Wright Nielsen, T. (2006). "Innovationsparadoxen – en studie av två försök att med nyskapande insatser lösa sociala problem". Växjö: Växjö universitet.
- Dhondt, S., Oeij, P. & Schröder, A. (2018). "Resources, Constraints and Capabilities". I Howaldt, J., Kaletka, C., Schröder, A. & Zirngiebl, M. (red.). *Atlas of Social Innovation – New Practices for a Better Future*. Dortmund: TU Dortmund University, sid 74-77.

- Docherty, C. (2017). "Perspectives on Design Thinking for Social Innovation". *The Design Journal*, 20(6), 719–724.
- Domanski, D. & Kaletka, C. (2018). "Social innovation ecosystems". I Howaldt, J., Kaletka, C., Schröder, A. & Zirngiebl, M. (red.). *Atlas of Social Innovation – New Practices for a Better Future*. Dortmund: TU Dortmund University, sid 208-211.
- Dover, G. & Lawrence, T. B. (2012). "The Role of Power in Nonprofit Innovation". *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 41(6), 991–1013.
- Ebrahim, A., Battilana, J., Mair, J. (2014). "The governance of social enterprises – mission drift and accountability challenges in hybrid organizations". *Research in Organizational Behavior*, 34 (2014), 81–100.
- Fagerberg, J., Mowery, D. C. & Nelson, R. R. (red.) (2005). *The Oxford handbook of innovation*. Oxford: Oxford University Press.
- Fred, M. (2018). "Projectification – the Trojan horse of local government". Doctoral thesis. Lund University.
- Friberg, K., Lundstedt, A., Wallman-Lundåsen, S., Wijkström, F. (2018). "En allmänning i det offentligas tjänst? En resa i Allmänna arvsfondens spår". Stockholm: Handelshögskolan i Stockholm.
- Gawell, M., Lindberg, M. & Neubeck, T. (2020). *Innovationslab för social inkludering – erfarenheter från Vinnova-finansierade projekt*. Stockholm: Idealistas.
- Godin, B. (2019). "From Innovation to X-innovation to Critical Innovation". I Howaldt, J., Kaletka, C., Schröder, A. & Zirngiebl, M. (red.). *Atlas of Social Innovation – 2nd Volume: A World of New Practices*. München: Oekom, sid 12-15.
- Godin, B. (2015). *Innovation Contested – The Idea of Innovation Over the Centuries*. London: Routledge.
- Godin, B. (2012). "~~Kontroversi~~ – an old word for a new world, or the de-contestation of a political and contested concept". I Sveiby, K-E., Gripenberg, P. & Segercrantz, B. (red.). *Challenging the Innovation Paradigm*. New York: Taylor and Francis, sid 37-60.
- Grimm, R., Fox, C., Baines, S., Albertson, K. (2013). "Social innovation, an answer to contemporary societal challenges? Locating the concept in theory and practice". *Innovation: The European Journal of Social Sciences*, 26(4), 436–455.
- Göransson, B. (2016). "Role of Universities for Inclusive Development and Social Innovation: Experiences from Sweden". I Brundenius, C., Göransson, B. & Carvalho de Mello, J. M. (red.). *Universities, Inclusive Development and Social Innovation*. Cham: Springer, sid 349-368.
- Haxeltine, A., Avelino, F., Wittmayer, J., Kemp, R., Weaver, P., Backhaus, J. & O’Riordan, T. (2013). "Transformative Social Innovation – A Sustainability Transitions Perspective on Social Innovation. Paper presented at the conference Social Frontiers: The next edge of social innovation research", GCU's London Campus, 14-15 Nov 2013.

- Hill, N. & Lindberg, M. (2020). "Pedagogisk innovation i ideella sektorn". I Hill, N. & Schoug, A. (red.). *Lärande i civilsamhället – en forskarantologi*. Stockholm: Trinambai, sid 162–193.
- Howaldt, J., Kaletka, C., Schröder, A. & Zirngiebl, M. (red.) (2018). *Atlas of Social Innovation – New Practices for a Better Future*. Dortmund: TU Dortmund University.
- Hultkrantz, L. & Vimefall, E. (2017). "Social Investment Funds in Sweden: Status and Design Issues". *Scandinavian Journal of Public administration*, 21(3), 85-107.
- Ionescu, C. (2015). "About the conceptualization of social innovation". *Theoretical & Applied Economics*, 22(3), 53–62.
- Jannesson, E. (2020). "Finansiering av sociala innovationer – kartläggning av konsekvenser". Linköping: Serus.
- Johansson, H., Arvidson, M., Johansson, S. & Nordfeldt, M. (2019). *Mellan röst och service: ideella organisationer i lokala välfärdssamhällen*. Lund: Studentlitteratur.
- Karlsson, M. (2021). "Covid-19 och det civila samhället – en berättelse om människors initiativ". *Socialmedicinsk tidskrift*, 98(1), 9–14.
- Krlev, G. Anheier, H. K. & Mildenberger, G. (2018). "Results – The Comparative Analysis". I Anheier, H. K., Krlev, G. & Mildenberger, G. (red.). *Social innovation – comparative perspectives*. New York: Routledge, sid 257-279.
- Lago, L. (2020). "En kartläggning av Mary-församlingar hösten 2019 och våren 2020". Västerås: Västerås stift.
- Larsson, M. & Palmberg, J. (2015). "Vad betyder social i sociala innovationer?". Örebro: Entreprenörskapsforum.
- Leca, B., Sandford, S., Cognat, A. S., Pache, A-C., Mato-Santiso, V., Hyánek, V. & Krlev, G. (2018). "Cross-Sector Partnerships Cross-Sector Partnerships – A Social Innovation in the European Work Integration Sector". I Anheier, H. K., Krlev, G. & Mildenberger, G. (red.). *Social innovation – comparative perspectives*. New York: Routledge, sid 201-223.
- Lindberg, M. (2018a). "Inkluderande forskning och innovation". Stockholm: Formas.
- Lindberg, M. (2018b). "Relating inclusiveness and innovativeness in inclusive innovation". *International Journal of Innovation and Regional Development*, 8(2), 103–119.
- Lindberg, M. (2019). "Social innovation – nya lösningar för inkludering". I Johnson, M. (red.), *Skapa universella arbetsplatser – en kunskapsöversikt om arbetsmiljö, rekrytering och ledarskap*. Stockholm: Akademikerförbundet SSR, sid 5–14.
- Lindberg, M. (2020). "Stöttning av sociala innovatörer – forskningsanalys i projektet The Joint Way". Lund: Ideon Innovation.

- Lindberg, M., Danilda, I. & Torstensson, B.-M. (2012). "Women Resource Centres – Creative Knowledge Environments of Quadruple Helix". *Journal of the Knowledge Economy*, 3(1), 36-52.
- Lindberg M., Gross, S., Rönn, M., Nordin, L., Sandred, J., Wärngård, L. & Norberg, C. (2019). "Inclusive funding for enhanced impact of social sciences and humanities". *fteval Journal for Research and Technology Policy Evaluation*, (48), 82–87.
- Lindberg, M. & Hill, N. (2020). "Årsrapport i NOD:s följeforskning 2020". Luleå: Luleå tekniska universitet.
- Lindberg, M. & Hill, N. (2021). "Innovativ corona-samverkan i Nationellt organ för dialog och samråd mellan regeringen och det civila samhället". *Socialmedicinsk tidskrift*, 98(1), 27–37.
- Lindberg, M., Hvenmark, J. & Nahnfeldt, C. (kommande). "Social innovation för ett inkluderande arbetsliv – insatser av ideella organisationer i Sverige". I Bonnedahl, K. J., Egan Sjölander, A. & Lindberg, M. (red.). *Social innovation för hållbar utveckling*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindberg, M., Lindgren, M. & Packendorff, J. (2014). "Quadruple Helix as a way to bridge the gender gap in entrepreneurship? A case study of an innovation system project in the Baltic Sea region". *Journal of the Knowledge Economy*, 5(1), 94–113.
- Lindberg, M. & Nahnfeldt, C. (2017). *Idéburen innovation – nyskapande lösningar på organisatoriska och samhälleliga behov*. Stockholm: Idealistas.
- Lindberg, M. & Portinson Hylander, J. (2017). "Boundary dimensions of social innovation – negotiating conflicts and compatibilities when developing a national agenda". *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 30(2), 168-181.
- Lindberg, M., Tengqvist, A. & Sevedag, V. (2018). "Social innovation i Europeiska socialfonden". Stockholm: Forte och Svenska ESF-rådet.
- Linde, S. & Scaramuzzino, R. (2017a). "Det civila samhällets historia – begreppet, fenomenet och debatten". I Linde, S. & Scaramuzzino, R. (red.). *Socialt arbete i civilsamhället – aktörer, former och funktioner*. Lund: Studentlitteratur, sid 25–45.
- Linde, S. & Scaramuzzino, R. (red.) (2017b). *Socialt arbete i civilsamhället – aktörer, former och funktioner*. Lund: Studentlitteratur.
- Lubanski, N., Klæsøe, B. & Johns, L. (2015). *Välfärdsinnovation*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundgaard Andersen, L., Gawell, M. & Spear, R. (red.) (2016). *Social entrepreneurship and social enterprises – Nordic perspectives*. New York: Routledge.
- Lundström, T. (1996). "The state and voluntary social work in Sweden". *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 7(2), 123-146.
- Martinelli, F. (2013). "Learning from Case Studies of Social Innovation in the Field of Social Services". I Moulaert, F., MacCallum, D., Mehmood, A. &

- Hamdouch, A. (red.). *The international handbook on social innovation*. Cheltenham: Edward Elgar, sid 346-360.
- Meeuwisse, A. (2008). "Organizational innovation in the Swedish welfare state". *Critical Social Policy*, 28(2), 187-210.
- Meeuwisse, A. & Sunesson, S. (1998). "Frivilliga organisationer, socialt arbete och expertis". *Socialvetenskaplig tidskrift*, 5(2-3), 172-193.
- Moulaert, F., MacCallum, D., Mehmood, A. & Hamdouch, A. (red.) (2013). *The international handbook on social innovation – collective action, social learning and transdisciplinary research*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Mulgan, G. & Pulford, L. (2010). "Study on Social Innovation". London: The Young Foundation.
- Mumford, M. D. (2002) "Social Innovation – Ten Cases From Benjamin Franklin". *Creativity Research Journal*, 14(2), 253-266.
- Nachemson-Ekwall, S. (2021). *Dags att bry sig – så kan civilsamhället och den idéburna sektorn lyfta Sverige*. Stockholm: Ekerlids Förlag.
- Nahnfeldt, C. & Lindberg, M. (red.) (2013). *Är det nå'n innovation? Att nyttiggöra hum/sam-forskning*. Karlstad: Karlstad University Press.
- Narbutaite-Aflaki, I. (2019). "Idéburet-offentligt partnerskap som alternativ till upphandling". I Segnestam Larsson, O. (red.). *Upphandlad – forskarperspektiv på offentlig upphandling inom vård och omsorg*. Stockholm: Idealistas, sid 183-208.
- Neubeck, T. & Kallifatides, M. (2020). "Board work for innovation – two cases of interactive research in Swedish civil society organizations". Stockholm: Handelshögskolan i Stockholm.
- Nicholls, A. (red.) (2006). *Social entrepreneurship – new models of sustainable social change*. Oxford: Oxford University Press.
- Nicholls, A., Simon, J. & Gabriel, M. (red.) (2015). *New Frontiers in Social Innovation Research*. New York: Palgrave Macmillan.
- Nordiska ministerrådet (2014). "Sosialt entreprenørskap og sosial innovasjon. Kartlegging av innsatser for sosialt entreprenørskap og sosial innovasjon i Norden". Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.
- Olsson, L-E., Nordfeldt, M., Larsson, O. & Kendall, J. (2009). "Sweden: when strong third sector historical roots meet EU policy processes". I Kendall, J. (red.). *Handbook on third sector policy in Europe – Multi-level processes and organized civil society*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, sid 159-183.
- Ometto, M. P., Gegenhuber, T., Winter, J., Greenwood, R. (2019). "From Balancing Missions to Mission Drift: The Role of the Institutional Context, Spaces, and Compartmentalization in the Scaling of Social Enterprises". *Business & Society*, 58(5), 1003-1046.
- Pestoff, V. (2011a). "Cooperatives and Democracy in Scandinavia – The Case of Sweden". I Wijkström, F. & Zimmer, A. (red.). *Nordic Civil Society at a Cross-Roads*. Baden-Baden: Nomos, sid 109-128.

- Pestoff, V. (2011b). "The Winds of Change – The Consumer Cooperative Movement in Sweden". I Wijkström, F. & Zimmer, A. (red.). *Nordic Civil Society at a Cross-Roads*. Baden-Baden: Nomos, sid 301-312.
- Pol, E. & Ville, S. (2009). "Social innovation – Buzz word or enduring term?". *The Journal of Socio-Economics*, 38(6), 878-885.
- Powell, W. W. & Steinberg, R. (red.) (2006). *The nonprofit sector – a research handbook*. New Haven: Yale University Press.
- Proposition 2009/10:55. En politik för det civila samhället. Stockholm: Integrations- och jämställdhetsdepartementet.
- Proposition 2020/21:139. Ett modernt regelverk för Allmänna arvsfonden. Stockholm: Socialdepartementet.
- Regeringskansliet (2018a). "Handlingsplan Agenda 2030, 2018–2020". Stockholm: Finansdepartementet.
- Regeringskansliet (2018b). "Regeringens strategi för sociala företag – ett hållbart samhälle genom socialt företagande och social innovation". Stockholm: Näringsdepartementet.
- Rehfeld, D. Schartinger, D. Weber, M. & Rhomberg, W. (2018). "Ready for Take-off? Processes of Social Innovation". I Howaldt, J., Kaletka, C., Schröder, A. & Zirngiebl, M. (red.). *Atlas of Social Innovation – New Practices for a Better Future*. Dortmund: TU Dortmund University, sid 82–84.
- Reuter, M. (2017). "Sparbankssfärens färd i österled". I Wijkström, F., Reuter, M. & Emami, A. (red.). *Civilsamhället i det transnationella rummet*. Stockholm: European Civil Society Press, sid 313–344.
- Rey-Garcia, M., Felgueiras, A., Bauer, A., Einarsson, T. & Cancellieri, G. (2018). "Social Innovation for Filling the Resource–Needs Gap in Social Services". I Anheier, H. K., Krlev, G. & Mildenberger, G. (red.). *Social innovation – comparative perspectives*. New York: Routledge, sid 104-129.
- RISE (2021). "En unik social investering – slutrapport om det sociala utfallskontraktet i Norrköping". Stockholm: RISE Social & Health Impact Center.
- Rizzi, F., Pellegrini, C. & Battaglia, M. (2018). "The structuring of social finance: Emerging approaches for supporting environmentally and socially impactful projects". *Journal of Cleaner Production*, 170, 805-817.
- Rønning, R. & Knutagård, M. (2015). *Innovation in social welfare and human services*. London: Routledge.
- Santos F., Salvado J. C., de Carvalho I. L. & Schulte U. G. (2013). "The Life Cycle of Social Innovations". I Osburg T. & Schmidpeter R. (red.). *Social Innovation – Solutions for a sustainable future*. Springer: Berlin, Heidelberg, sid 183-196.
- Segnestam Larsson, O. (red.) (2019). *Upphandlad – forskarperspektiv på offentlig upphandling inom vård och omsorg*. Stockholm: Idealistas.
- Segnestam Larsson, O. & Brandsen, T. (2016). "The Implicit Normative Assumptions of Social Innovation Research – Embracing the Dark Side". I Brandsen, T., Cattacin, S., Evers, A. & Zimmer, A. (red.). *Social innovations in the urban context*. New York: Springer, sid 293-302.

- Segnestam Larsson, O., Nordfeldt, M. & Carrigan, A. (2016). "Inertia, clearings and innovations in Malmö". I Brandsen, T., Cattacin, S., Evers, A. & Zimmer, A. (red.). *Social innovations in the urban context*. New York: Springer, sid 65-92.
- Sjögren, H. (2021). "Idéburen arbetsmarknad – ett nytt samhällskontrakt efter pandemin". Örebro: Entreprenörskapsforum.
- SOU 2013:40. Att tänka nytt för att göra nytta – om perspektivskiften i offentlig verksamhet. Slutbetänkande av Innovationsrådet. Stockholm: Regeringskansliet.
- SOU 2016:13. Palett för ett stärkt civilsamhälle. Betänkande av Utredningen för ett stärkt civilsamhälle. Stockholm: Regeringskansliet.
- SOU 2019:56. Idéburen välfärd. Betänkande av Utredningen om idéburna aktörer i välfärden. Stockholm: Regeringskansliet.
- SOU 2020:59. Innovation som drivkraft – från forskning till nytta. Betänkande av Utredningen om ett utvecklat innovationsstöd vid universitet och högskolor. Stockholm: Regeringskansliet.
- Styhre, A. (2013). *A social theory of innovation*. Malmö: Liber.
- Sveiby, K-E., Gripenberg, P. & Segercrantz, B. (red.) (2012). *Challenging the Innovation Paradigm*. New York: Taylor and Francis.
- Sävenstrand, A., Svensson, L., Holmström, P., Forssell, R. & Fred, M. (2012). "Pärlbandsprojekt. Projekt som verktyg i en långsiktig utvecklingsstrategi". Örebro: APeL Forskning och utveckling.
- Tekie, H., Røyne, F. Andersson, L. & Crossler Ernström, T. (2020). "Utvärdering av fritidsbanker". Göteborg: RISE.
- Trägårdh, L. (2019). "Från folkrörelser till civilsamhälle – staten och samhället i det moderna Sverige". I von Essen, J. (red.). *Det svenska civilsamhället – en introduktion*. Stockholm: Idealistas.
- Turunen, J. & Weinryb, N. (2017). "Volontärer i välfärdsstaten – socialt arbete med transittflyktingar som politisk handling". I Linde, S. & Scaramuzzino, R. (red.). *Socialt arbete i civilsamhället – aktörer, former och funktioner*. Lund: Studentlitteratur, sid 175–200.
- van der Have, R. P. & Rubalcaba, L. (2016). "Social innovation research – an emerging area of innovation studies?". *Research Policy*, 45, 1923–1935.
- von Essen, J. (red.) (2019). *Det svenska civilsamhället – en introduktion*. Stockholm: Idealistas.
- von Essen, J. & Svedberg, L. (red.) (2020). *Medborgerligt engagemang i Sverige 1992–2019*. Stockholm: Ersta Sköndal Bräcke högskola.
- von Essen, J. & Ydemark, T. (2020). "Det lokala civilsamhällets roll på landsbygden". Stockholm: Allmänna arvsfonden.
- von Hippel, E. (2005). *Democratizing Innovation*. Cambridge: MIT Press.
- Wascher, E., Kaletka, C. & Schultze, J. (2019). "Social Innovation Labs - A Seedbed for Social Innovation". I Howaldt, J., Kaletka, C., Schröder, A. & Zirngiebl, M. (red.). *Atlas of Social Innovation – 2nd Volume: A World of New Practices*. München: Oekom, sid 136-138.

- Weber, O. & Feltmate, B. W. (2016). *Sustainable banking: managing the social and environmental impact of financial institutions*. Toronto: University of Toronto Press.
- Westley, F. (2018). "Social Innovation and Resilient Societies". I Howaldt, J., Kaletka, C., Schröder, A. & Zirngiebl, M. (red.). *Atlas of Social Innovation – New Practices for a Better Future*. Dortmund: TU Dortmund University, sid 22-25.
- Westley, F., McGowan, K. & Tjörnbo, O. (red.) (2017). *The evolution of social innovation – building resilience through transitions*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Wijkström, F. (red.) (2012). *Civilsamhället i samhällskontraktet – en antologi om vad som står på spel*. Stockholm: European Civil Society Press.
- Wijkström, F., Henrekson, E., Sjöstrand, E., Linde, S. & Reuter, M. (2020). "The Church of Sweden and the quest to bounce back better". I Carlsson-Wall, M. & Lindqvist, G. (red.). *Sweden Through the Crisis*. Stockholm: Handelshögskolan i Stockholm.
- Wijkström, F., Einarsson, T., Falk, D., Friberg, K., Lundström, T., Reuter, M. & Sjöstrand, E. (2021). *Den ideella sektorn – i ett omförhandlat samhällskontrakt*. Stockholm: European Civil Society Press.
- Wijkström, F., Einarsson, S. & Larsson, O. (2004). "Staten och det civila samhället – idétraditioner och tankemodeller i den statliga bidragsgivningen till ideella organisationer". Stockholm: Socialstyrelsen och Handelshögskolan i Stockholm.
- Wijkström, F. & Zimmer, A. (red.) (2011). *Nordic Civil Society at a Cross-Roads*. Baden-Baden: Nomos.
- Wikström, E. & Ahnlund, P. (2018). "Making Refugees Work? Individualized Work Strategies in the Swedish Refugee Settlement Program". *Nordic journal of working life studies*, 8(4), 47-65.
- Wrangsten, C. (2019). "Back to the Future: Public Space Design by Girls – A case study of #UrbanGirlsMovement in Fittja, Sweden". Master thesis in Human Geography. Stockholm: Stockholms universitet.
- Wrangsten C., Borgström, S. & Ferlander, S. (kommande). "Feminist Urban Living Labs – a source of urban transformation? A Swedish case study of young women redesigning a suburban public square". *Urban Transformations*, special issue: Beyond Urban Living Labs: The making of transformative urban innovation systems.
- Åberg, P. (2008). "Translating Popular Education – Civil Society Cooperation between Sweden and Estonia". Doktorsavhandling, Stockholms universitet.
- Överenskommelsen (2008). Överenskommelsen mellan regeringen, idéburna organisationer inom det sociala området och Sveriges Kommuner och Landsting. Stockholm: Överenskommelsens kansli.
- Överenskommelsen (2018). Överenskommelse om en stödstruktur för dialog och samråd mellan regeringen och det civila samhället på nationell nivå. Stockholm: Regeringskansliet.

OM FÖRFATTAREN

Malin Lindberg är professor i genus och teknik vid Luleå tekniska universitet där hon forskar om innovation i relation till civilsamhälle, lokal utveckling, arbetslivsinkludering, med mera. Hon studerar särskilt hur det går till att utveckla nytänkande sätt att möta samhällsutmaningar och öka den sociala inkluderingen i organisationer och samhälle. Med hjälp av en deltagande forskningsansats, där samhällsaktörer aktivt involveras i kunskapsutvecklingen, bidrar hennes forskning till både teoretisk och praktisk utveckling. Hon har publicerat ett stort antal vetenskapliga artiklar, antologikapitel, rapporter, med mera, och är en av huvudförfattarna till boken Idéburen innovation – nyskapande lösningar på organisatoriska och samhälleliga behov som ger en övergripande bild av innovation bland ideella organisationer i Sverige (Lindberg & Nahnfeldt, 2017). För närvarande leder hon ett Forte-finansierat forskningsprojekt om ideella organisationers innovativa insatser för arbetslivsinkludering, i samarbete mellan Luleå tekniska universitet, Ersta Sköndal Bräcke högskola, Uppsala universitet, Svenska kyrkans enhet för forskning och analys, samt Ideell Arena. Hon ingår även i Nystas arbetsgrupp för forskning, utbildning och innovation.

E-post: malin.lindberg@ltu.se

Webbplats: <https://www.ltu.se/staff/m/mallin>

TACK

Ett stort tack riktas till alla er som bidragit med värdefulla reflektioner och förslag i skrivandet av denna rapport. Ett särskilt tack riktas till Pernilla Norlin, Johanna Palmberg och Pontus Braunerhjelm på Entreprenörskapsforum, samt övriga i styrgruppen för samarbetet mellan Nysta och Entreprenörskapsforum. Det riktas även till deltagarna i Nystas olika arbetsgrupper och särskilt till dem som ingår i arbetsgruppen för forskning, utbildning och innovation, det vill säga Magnus Karlsson och Johan Hvenmark på Ersta Sköndal Bräcke högskola, Anna Angelin på Socialhögskolan vid Lunds universitet, Truls Neubeck på Rädda Barnen, Cissi Billgren Askwall på Vetenskap & Allmänhet och Urban Markström på Umeå universitet. Dessutom riktas det till Sophie Nachemson-Ekwall på Handelshögskolan i Stockholm och Cecilia Nahnfeldt på Uppsala universitet och Svenska kyrkans enhet för forskning och analys. Sist men inte minst riktas tacket till er som bidragit med information om de praktiska exempel som beskrivs i rapporten, det vill säga Ekim Caglar och övriga på NOD:s kansli, Ola Mattsson på Rädda Barnen, Ylva Lundkvist Fridh på Mikrofonden, Henric Byström och David Mathiasson på Fritidsbanken, Marianne Öberg-Håkansson och Daniel Hjalmarsson på Akademikerförbundet SSR, Anders Hagman på Västerås stift, Lena Lago och Ulrica Persson på SKOOP, Fredrik Bergman på Street Business, Emelie Anneroth tidigare på RISE, samt Sara Ferlander och Tanya Jukkala på Södertörns högskola.

Förändringar i omvärlden kräver en ständig beredskap att förnya verksamheter och arbetssätt. Akuta kriser i samhället, såsom tsunamikatastrofen 2004, flyktingkrisen 2015 och den pågående corona-pandemin, har mötts med innovativa initiativ inom civilsamhället. Men hur ser egentligen förutsättningarna ut för social innovation i civilsamhällets organisationer och hur kan de förbättras?

I *Social innovation i civilsamhällets organisationer – kunskapsöversikt och policyrekommendationer* presenteras en övergripande bild av kunskapsläget baserat på svensk och internationell forskning samt policyrekommendationer för att förbättra förutsättningarna för civilsamhället att tackla samhällsutmaningar genom social innovation.

ENTREPRENÖRSKAPS
FORUM

WWW.ENTREPRENORSKAPSFORUM.SE

